

EEN GIFTIGE LOBBY?



Een onderzoek naar de lobby
voor toelating van een
onkruidbestrijdingsmiddel



LOBBYWATCH



Colofon

EEN GIFTIGE LOBBY?

Een onderzoek naar de lobby voor toelating van een onkruidbestrijdingsmiddel
Amsterdam, November 2016

DIT IS EEN PUBLICATIE VAN LOBBYWATCH NEDERLAND.

Lobbywatch Nederland is een coalitie van acht Nederlandse maatschappelijke organisaties met de gezamenlijke missie om lobbyen in Nederland transparanter te maken. Lobbywatch Nederland bestaat uit: Transparency International Nederland, MeerDemocratie, Milieudefensie, Foodwatch, Transnational institute (TNI), Greenpeace Nederland en SOMO.

AUTEURS Jasper van Teeffelen (SOMO) en Roeline Knottnerus (TNI).

COVER Karen Paalman, www.getlos.nl

LAY-OUT Karen Paalman, www.getlos.nl

ISBN 978-94-6207-112-4

Dit rapport is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Open Society Foundations. Lobbywatch Nederland en haar leden zijn volledig verantwoordelijk voor de inhoud van dit rapport.



INHOUD

Samenvatting	4
Introductie	5
Hoofdstuk 1 Corporate capture, of hoe het bedrijfsleven de politiek gevangen houdt	8
Hoofdstuk 2 Werkwijze	10
Hoofdstuk 3 Wat is glyfosaat?	12
Hoofdstuk 4 Het wetenschappelijk onderzoek naar glyfosaat	15
Hoofdstuk 5 Onderzoek naar de lobby in Nederland voor hernieuwde toelating van glyfosaat	26
Hoofdstuk 6 Conclusie en aanbevelingen	36

SAMENVATTING

Dit onderzoek richt zich op de hernieuwde toelating van glyfosaat, de actieve stof in de meest gebruikte onkruidverdelgers op de Europese markt, waaronder Roundup van de landbouwgigant Monsanto. Hoewel er door wetenschappers getwist wordt over de vraag of de stof wel of niet kankerverwekkend is, werd het middel in de zomer van 2016 toch opnieuw toegelaten tot de Europese markt. Dit gebeurde ondanks fel protest vanuit maatschappelijke organisaties, en een gebrek aan steun onder de lidstaten.

Dit rapport analyseert de manier waarop het bedrijfsleven heeft gelobbyd en heeft bereikt dat glyfosaat hernieuwd is toegelaten. Het bedrijfsleven heeft zowel op de wetenschappelijke beoordeling van de gezondheidsrisico's van glyfosaat als op het politieke besluitvormingsproces zelf invloed uitgeoefend. Zo kwam de wetenschappelijke beoordeling tot stand op basis van door de industrie zelf aangeleverde studies, die pas in een zeer laat stadium en na uitvoerig aandringen openbaar zijn gemaakt in zogenaamde reading rooms. Ook is er schijn van belangenverstengeling doordat er banden bestaan tussen wetenschappers die betrokken zijn bij de beoordelingen en het bedrijfsleven. De Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) en Nefyto hebben richting de staatssecretaris van Economische Zaken gelobbyd voor hernieuwde toelating van glyfosaat. Dit onderzoek laat zien dat de staatssecretaris de argumentatie van het bedrijfsleven grotendeels heeft overgenomen.

De analyse van de besluitvorming rond de hernieuwde toelating van glyfosaat maakt inzichtelijk hoe corporate capture in de praktijk werkt, en wat de gevolgen ervan kunnen zijn.

Hoewel de invloed van het bedrijfsleven op de besluitvorming over de hernieuwde toelating van glyfosaat op de Europese markt dus dominant lijkt te zijn, is dit moeilijk aan te tonen. Dat toont de noodzaak aan van meer transparantie en strengere regelgeving rond lobbyen. Lobbywatch Nederland beveelt de Nederlandse overheid daarom aan om regelgeving in te voeren om lobbyen in Nederland transparanter te maken. Zo moeten alle wetsvoorstellen, en zoveel mogelijk ook andere beleidsstukken voorzien worden van een lobbyparagraaf, waarin onder andere wordt opgenomen welke externe inbreng is ontvangen en hoe deze is meegenomen. Ook moeten bewindspersonen afspraken met externe partijen openbaar maken, zodat inzichtelijk is met welke lobbyisten en waarover zij spreken. Tevens moeten alle lobbyisten ingeschreven worden in een lobbyregister, en moet er meer transparantie zijn over de wijze waarop wetenschappelijk onderzoek tot stand komt, en de invloed van het bedrijfsleven daarbij. Tot slot moet er een onafhankelijke toezichthouder opgericht worden die deze regels met betrekking tot lobbyen gaat handhaven.

INTRODUCTIE

Honderden lobbyisten lopen door de Haagse wandelgangen. Een groot deel daarvan vertegenwoordigt commerciële belangen. Wie deze lobbyisten zijn, namens wie zij lobbyen, of hoe effectief ze zijn, weten we niet, zo laat een rapport van Transparency International Nederland zien.¹ Controversiële en excessieve lobbypraktijken van bedrijven waarover in de media wordt bericht of die door maatschappelijke organisaties zijn onderzocht, maken wel steeds zichtbaarder hoe groot de invloed van lobbyisten in Den Haag vaak is. Het blootleggen van, en tegenwicht bieden aan de lobby en invloed van bedrijven is van groot belang. Want als een overheid wordt 'gegijzeld door bedrijfsbelangen' – de zogenaamde corporate capture – kan dat ertoe leiden dat haar beleid voorbijgaat aan publieke belangen. Transparantie en strenge regelgeving van lobbyen in Nederland zijn daarom onontbeerlijk.

Dit onderzoek analyseert de impact van de lobby vanuit het bedrijfsleven bij de hernieuwde toelating binnen de EU van glyfosaat, de werkzame stof in het middel Roundup van de landbouwgigant Monsanto, een van de meest gebruikte onkruidverdelgers op de Europese markt. Hoewel er door wetenschappers hevig wordt getwist over de vraag of de stof nu wel of niet kankerverwekkend is, werd het middel in de zomer van 2016 toch opnieuw toegelaten tot de Europese markt. Dit gebeurde ondanks fel protest vanuit maatschappelijke organisaties, en een gebrek aan steun onder de lidstaten.

Dit rapport laat zien hoezeer het bedrijfsleven de besluitvorming naar zijn hand heeft weten te zetten. Het maakt inzichtelijk hoe corporate capture in de praktijk werkt en wat de gevolgen ervan kunnen zijn. Het toont daarmee de noodzaak aan van meer transparantie en strengere regelgeving met betrekking tot lobbyactiviteiten.

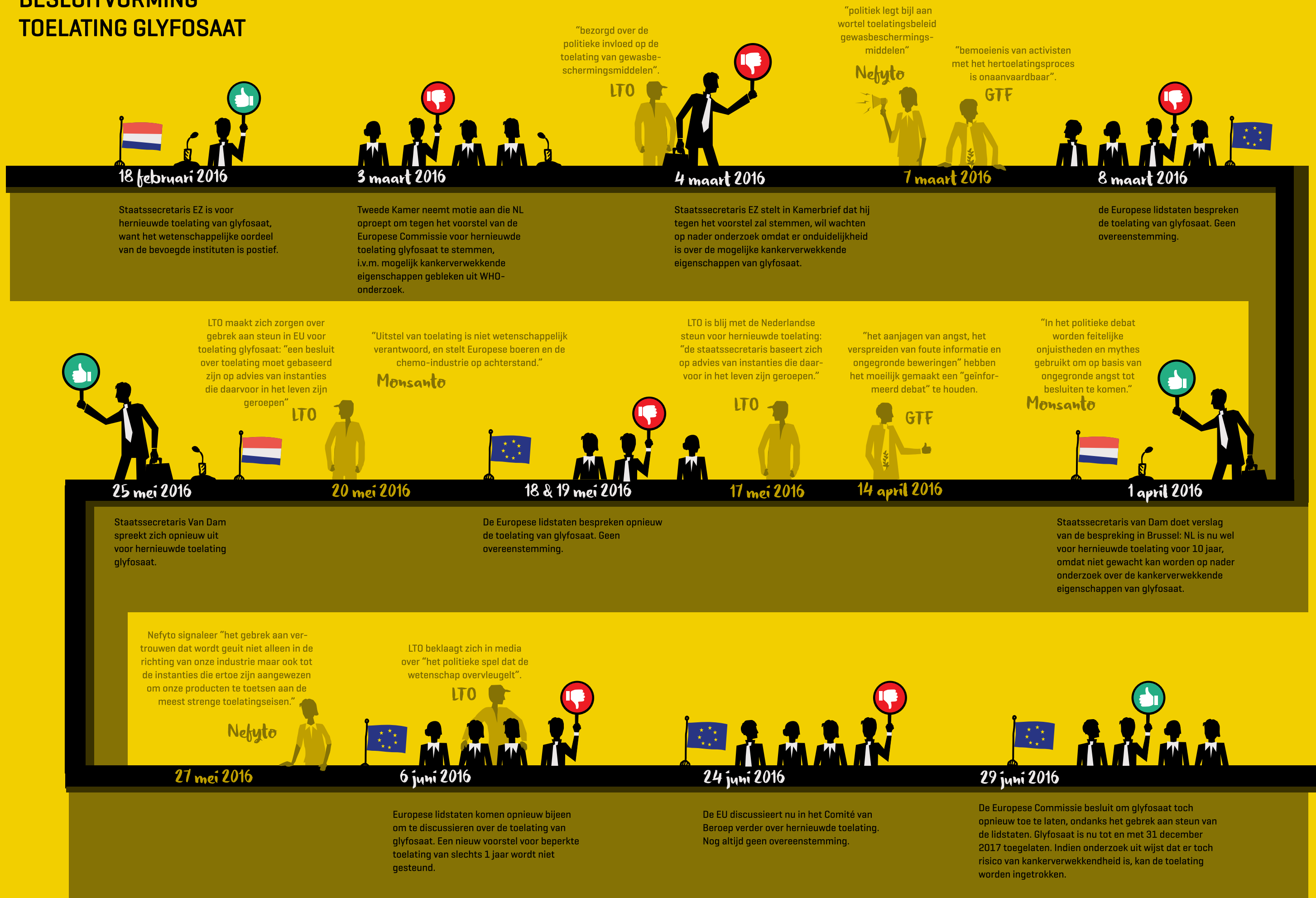
Dit is het eerste onderzoeksrapport van Lobbywatch Nederland, een in 2016 opgerichte coalitie van acht Nederlandse maatschappelijke organisaties, met de gezamenlijke missie om lobbyen in Nederland transparanter te maken. Lobbywatch Nederland bestaat uit: Transparency International Nederland, MeerDemocratie, Milieudefensie, foodwatch, Transnational Institute, Greenpeace Nederland en SOMO.

Na een beknopte uitleg van het begrip corporate capture en een toelichting van de werkwijze van de onderzoekers, wordt achtereenvolgens ingegaan op de wetenschappelijke beoordeling van de gezondheidsrisico's van glyfosaat, de mogelijke belangenverstengeling daarbij met de producenten van onkruidverdelgingsmiddelen, en de lobby van deze producenten en de landbouwsector voor de hernieuwde toelating van glyfosaat. Het rapport sluit af met een conclusie en een reeks beleidsaanbevelingen om lobbyactiviteiten beter te reguleren.

Box 1 DE LOBBY VAN MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES

Niet alleen het bedrijfsleven mengde zich in het glyfosaatdossier. Ook maatschappelijke organisaties voerden actief campagne. Verschillende milieuorganisaties lobbyden bijvoorbeeld tégen hernieuwde toelating van glyfosaat. Er is voor zowel bedrijven als maatschappelijke organisaties nog voldoende terrein te winnen op het gebied van lobbytransparantie. De aanbevelingen van Lobbywatch Nederland richten zich in de eerste plaats tot de overheid, die transparanter moet zijn over hoe zij omgaat met lobbyisten, welke belangen hun besluitvorming beïnvloeden en hoe verschillende belangen gewogen worden. Alleen dan wordt voor burgers inzichtelijk in hoeverre bedrijven en belangengroepen de politieke besluitvorming beïnvloeden, en hoe maatschappelijke en private belangen tegen elkaar worden afgewogen. De leden van Lobbywatch Nederland nemen zich voor het goede voorbeeld te geven door zoveel mogelijk lobbybrieven op hun website te publiceren en transparant te zijn over hun lobbyactiviteiten, en stimuleren andere organisaties actief om hetzelfde te doen.

BESLUITVORMING TOELATING GLYFOSAAT



18 februari 2016

Staatssecretaris EZ is voor hernieuwde toelating van glyfosaat, want het wetenschappelijke oordeel van de bevoegde instituten is positief.

3 maart 2016

Tweede Kamer neemt motie aan die NL oproept om tegen het voorstel van de Europese Commissie voor hernieuwde toelating glyfosaat te stemmen, i.v.m. mogelijk kankerverwekkende eigenschappen gebleken uit WHO-onderzoek.

4 maart 2016

Staatssecretaris EZ stelt in Kamerbrief dat hij tegen het voorstel zal stemmen, wil wachten op nader onderzoek omdat er onduidelijkheid is over de mogelijke kankerverwekkende eigenschappen van glyfosaat.

7 maart 2016

"politek legt bij aan wortel toelatingsbeleid gewasbeschermingsmiddelen"
Nefyto
"bemoeienis van activisten met het hertoelatingsproces is onaanvaardbaar".
GTF

8 maart 2016

de Europese lidstaten bespreken de toelating van glyfosaat. Geen overeenstemming.

25 mei 2016

Staatssecretaris Van Dam spreekt zich opnieuw uit voor hernieuwde toelating glyfosaat.

20 mei 2016

LTO maakt zich zorgen over gebrek aan steun in EU voor toelating glyfosaat: "een besluit over toelating moet gebaseerd zijn op advies van instanties die daarvoor in het leven zijn geroepen"
LTO

"Uitstel van toelating is niet wetenschappelijk verantwoord, en stelt Europese boeren en de chemo-industrie op achterstand."
Monsanto

18 & 19 mei 2016

De Europese lidstaten bespreken opnieuw de toelating van glyfosaat. Geen overeenstemming.

17 mei 2016

LTO is blij met de Nederlandse steun voor hernieuwde toelating: "de staatssecretaris baseert zich op advies van instanties die daarvoor in het leven zijn geroepen."
LTO

14 april 2016

"het aanjagen van angst, het verspreiden van foute informatie en ongegronde beweringen" hebben het moeilijk gemaakt een "geïnfomeerd debat" te houden.
GTF

Monsanto

1 april 2016

Staatssecretaris van Dam doet verslag van de bespreking in Brussel: NL is nu wel voor hernieuwde toelating voor 10 jaar, omdat niet gewacht kan worden op nader onderzoek over de kankerverwekkende eigenschappen van glyfosaat.

27 mei 2016

Nefyto signaleert "het gebrek aan vertrouwen dat wordt geuit niet alleen in de richting van onze industrie maar ook tot de instanties die ertoe zijn aangewezen om onze producten te toetsen aan de meest strenge toelatingseisen."
Nefyto

6 juni 2016

LTO beklagt zich in media over "het politieke spel dat de wetenschap overvleugelt".
LTO

24 juni 2016

De EU discussieert nu in het Comité van Beroep verder over hernieuwde toelating. Nog altijd geen overeenstemming.

29 juni 2016

De Europese Commissie besluit om glyfosaat toch opnieuw toe te laten, ondanks het gebrek aan steun van de lidstaten. Glyfosaat is nu tot en met 31 december 2017 toegelaten. Indien onderzoek uitwijst dat er toch risico van kankerverwekkendheid is, kan de toelating worden ingetrokken.

Hoofdstuk 1

CORPORATE CAPTURE, of hoe het bedrijfsleven de politiek gevangen houdt

Al in 1776 waarschuwde Adam Smith de overheid elk voorstel van met name het bedrijfsleven met grote argwaan te bezien:

“The proposal of any new law or regulation of commerce which comes from this order, ought always to be listened to with great precaution, and ought never to be adopted, till after having been long and carefully examined, not only with the most scrupulous, but with the most suspicious attention. It comes from an order of men, whose interest is never exactly the same with that of the public, who generally have an interest to deceive and even oppress the public, and who accordingly have, upon many occasions, both deceived and oppressed it.”²

In dit hoofdstuk wordt beknopt samengevat wat lobbyen is en waarom juist de lobby van het bedrijfsleven het algemene belang in gevaar kan brengen. Daarnaast worden enkele risicofactoren geanalyseerd die een grote invloed van het bedrijfsleven op de politieke besluitvorming mogelijk maken.

Lobbyen

De Nederlandse Beroepsvereniging voor Public Affairs (BVPA) definieert lobbyen als volgt:

‘het geheel van rechtmatige acties dat wordt ondernomen om de (politieke en ambtelijke) besluitvorming te beïnvloeden.’³

Daar vallen verschillende activiteiten onder. Het kan bijvoorbeeld gaan om een telefoongesprek tussen een lobbyist en een ambtenaar, het publiceren van een opiniestuk of persbericht, of het versturen van een lobbybrief aan een Kamerlid of bewindspersoon. Lobbyen is op zich niet slecht of afkeurenswaardig, het vormt vaak een onontbeerlijk onderdeel van het democratische proces. Zolang er individuen en groepen zijn die belangen hebben bij politieke besluitvorming, zullen deze van de mogelijkheid gebruik maken om deze besluitvorming te beïnvloeden. Lobbyisten worden door beleidsmakers ook vaak gewaardeerd om de nuttige informatie die zij leveren en om hun bijdrage aan de ontwikkeling van beleid.⁴

Lobbyen wordt problematisch als verschillende belanghebbenden niet in gelijke mate toegang hebben tot de kringen die van invloed zijn op de beleidsbepaling. En als private belangen in de politieke besluitvorming de voorrang krijgen boven maatschappelijke belangen. Dit

fenomeen staat bekend als *‘regulatory capture’*. *Regulatory capture* is het proces waarbij een belanghebbende de overheid en publieke instituties die als regelgever en toezichthouder verantwoordelijk zijn voor de bewaking van het publieke belang, dusdanig weten te beïnvloeden dat die, ten koste van dit publieke belang, vooral voor de (commerciële) belangen van deze belanghebbende opkomen. Als het bedrijfsleven die overmatige invloed uitoefent, spreken we van *corporate capture*. De overheid is dan als het ware ‘gevangen’ door het bedrijfsleven.

Dit is niet slechts een theoretisch probleem, maar iets dat grote gevolgen kan hebben. Een van de belangrijkste oorzaken van de financiële crisis van 2007-2008 was de deregulering van de financiële sector, die de zelfverrijking van de banken en financiële sector mogelijk maakt.⁵ Lobbyisten van de financiële sector waren jarenlang in staat om achter gesloten deuren beleidsmakers, wetgevers en financiële toezichthouders te beïnvloeden, wat ertoe leidde dat regelgeving steeds verder werd uitgehold om de financiële sector vrij spel te geven. Hierbij werd het publieke belang meer en meer uit het oog verloren, wat uiteindelijk resulteerde in een financiële crisis.⁶ Het is dus cruciaal dat de overheid publieke en private belangen in balans weegt, zodat private belangen niet de boventoon voeren.

Om een evenwichtige weging van belangen te bevorderen, moet inzichtelijk zijn welke belangengroepen invloed hebben gehad op het besluitvormingsproces, en hoe deze belangen zijn gewogen. Daartoe moeten in Nederland nog veel stappen worden gezet. Een rapport van Transparency International Nederland uit 2015, ‘Lifting the lid on lobbying’, concludeert dat er te weinig zicht is op wie er in Nederland lobbyen, namens wie zij lobbyen, of hoe effectief ze zijn.⁷ In het lobbyis-

tenregister van de Tweede Kamer staan slechts 105 lobbyisten ingeschreven.⁸ De registratie is op vrijwillige basis en er mag maar één lobbyist per organisatie worden ingeschreven. De Nederlandse Beroepsvereniging voor Public Affairs (BVPA) telt ca. 600 leden, terwijl ook hier registratie niet verplicht is. Waarschijnlijk staat dus slechts een deel van de Nederlandse lobbyisten ingeschreven als lobbyist in de Tweede Kamer.

Risicofactoren

In de praktijk zijn er een reeks factoren die de kans op *corporate capture* vergroten. Deze risicofactoren worden in een rapport van SOMO uit 2013, ‘Taking Lobbying Public’, uitgebreid behandeld. Hieronder worden ze kort samengevat.

‘Home bias’

Toezichthouders en beleidsmakers maken dikwijls deel uit van hetzelfde netwerk als de sectoren en bedrijven die zij moeten reguleren. Die zullen geneigd zijn om hun ongenoegen kenbaar te maken met bepaalde regelgeving of beslissingen. Door ‘home bias’ zijn toezichthouders en beleidsmakers geneigd om de belangen van deze sectoren of bedrijven te laten prevaleren, zoals een scheidsrechter gunstiger fluit voor het thuisspelende team.⁹

De draaideur

Een fenomeen dat regelmatig optreedt is de zogenaamde *‘revolving door’*, de draaideur.¹⁰ Wanneer ambtenaren de overstap maken naar het bedrijfsleven, of een lobbyist overstapt naar de politiek, is er, zeker als zij op hetzelfde terrein blijven werken, een gevaar van belangenverstrengeling. Zo kunnen lobbyisten voor de landbouwsector als ambtenaar beleid beïnvloeden ten faveure van hun vorige werkgever.

Grote rol voor de overheid

Wanneer er in een bepaalde sector een rol voor de overheid is weggelegd die grote impact heeft op het bedrijfsleven, vergroot dit de kans op *corporate capture*.¹¹ Een grote rol voor de overheid betekent immers dat de belangen van het bedrijfsleven navenant groot zijn.

Grote complexiteit

Wanneer een bepaald beleidsterrein of sector buitengewoon ingewikkeld is, creëert dit mogelijkheden voor bedrijven om grote invloed uit te oefenen.¹² In een complex dossier zullen beleidsmakers eerder een beroep doen op informatie en analyse waarover lobbyisten en bedrijven beschikken. Zij hebben immers wel de middelen en de capaciteit om de beleidsmakers te ‘helpen’. Beleidsmakers en toezichthouders zijn vaak afhankelijk

van informatie en data die alleen door het bedrijfsleven zelf aangeleverd kan worden. Dit creëert een wederzijdse afhankelijkheid, waarin *corporate capture* kan ontstaan of versterkt worden.

Hoge winstgevendheid

Als er in een bepaalde sector veel geld verdiend wordt, hebben bedrijven meer financiële middelen om te lobbyen. Er zal dan in veel gevallen bovendien meer op het spel staan voor zowel het bedrijfsleven (winst) als de overheid (belastinginkomsten). Dit vergroot dus zowel de noodzaak tot lobbyen voor het bedrijfsleven, als de middelen die zij hiervoor beschikbaar zullen stellen.¹³

Marktconcentratie

Bij een hoge marktconcentratie, dat wil zeggen wanneer een klein aantal bedrijven een groot deel van de markt bedient, kunnen de betreffende bedrijven ook effectiever hun belangen behartigen.¹⁴ Het is met een kleine groep makkelijker om samen te werken en gezamenlijk te lobbyen, om zo één stem richting de overheid te laten horen.

Laag publiek bewustzijn

Als een bepaalde sector weinig in de publieke belangstelling staat, kunnen private belangenbehartigers makkelijker hun gang gaan.¹⁵ De politieke besluitvorming wordt minder nauwlettend gevolgd in de media, door burgers of volksvertegenwoordigers. Daardoor is er minder aandacht voor besluitvorming waarbij het algemene belang het onderspit delft.

Glyfosaat

Verschillende van de bovengenoemde factoren zijn aan de orde bij het politieke besluitvormingsproces over de hernieuwde toelating van glyfosaat. Zo is er een zeer grote rol voor de overheid, aangezien die uiteindelijk beslist of een gewasbeschermingsmiddel al dan niet op de Europese markt gebracht mag worden, en over de kaders waarbinnen deze middelen mogen worden toegepast. Er gaan enorme geldbedragen om in deze sector¹⁶, en de besluitvorming over de toelating is buitengewoon complex, met veel verschillende en conflicterende belangen (van de landbouw, de chemische industrie, de milieubeweging, particuliere consumenten en de volksgezondheid). Bovendien is de data-input aan beleidsmakers niet eenduidig, en omstreden omdat er sprake is van een stevige wetenschappelijke controverse over de gezondheidsrisico’s, waarin ook de verschillende belanghebbenden zich mengen. Er is dus een groot risico op *corporate capture*.

Hoofdstuk 2

WERKWIJZE

In het vorige hoofdstuk is uitgelegd hoe lobbyactiviteiten tot een situatie kunnen leiden waarin sprake is van *corporate capture*. Dit onderzoek richt zich expliciet op de lobby van het bedrijfsleven en niet op de lobby van andere actoren, zoals maatschappelijke organisaties. Hoewel maatschappelijke belangengroepen en organisaties ook actief lobbyen en invloed uitoefenen op de politieke besluitvorming, doen zij dit voor het algemene belang (zoals het milieu, voedselveiligheid, of armoedebestrijding), niet om commerciële belangen veilig te stellen. Er bestaat daardoor niet het risico dat het politieke besluitvormingsproces wordt geïkapt door private belangen, ten koste van het algemene belang. Dit gevaar bestaat wel bij de lobby van het bedrijfsleven. Om die reden is het dus belangrijk om inzicht te verschaffen in de lobby van het bedrijfsleven, de mechanismen die hen in staat stellen om doorslaggevend de invloed uit te oefenen op politieke besluitvorming, en de gevolgen hiervan.

Dit rapport zoomt in op het besluitvormingsproces rond de hernieuwde toelating in de EU van de omstreden stof glyfosaat die in veel onkruidbestrijdingsmiddelen wordt toegepast, en de mate waarin het bedrijfsleven de politieke besluitvorming hierover heeft weten te beïnvloeden. Er bestaat grote wetenschappelijke controverse over de gezondheidsrisico's van het middel, dat desondanks toegelaten is op de Europese markt. Door het middel toch toe te laten heeft de EU haar voorzorgsbeginsel losgelaten. Het voorzorgsbeginsel behelst dat de overheid bij wetenschappelijke onzekerheid maatregelen voor risicomanagement dient te nemen (zie box 2, pagina 14). Omdat er een intensieve lobby is gevoerd vanuit het bedrijfsleven en er een politiek besluit is genomen dat ten koste lijkt te gaan van het algemene belang, is het besluitvormingsproces rond glyfosaat een geschikte *case* voor onderzoek naar *corporate capture*.

Onderzoeksmethoden

Om de invloed van het bedrijfsleven op de Nederlandse politieke besluitvorming omtrent de hernieuwde toelating van glyfosaat te onderzoeken, is een kritische analyse gemaakt van de invloed van het bedrijfsleven op de wetenschappelijke beoordeling door de bevoegde Europese en Nederlandse autoriteiten. Deze beoordeling is immers essentieel in de politieke besluitvorming. Vervolgens is de ontwikkeling van het beleidstraject inzake de hernieuwde toelating geanalyseerd door specifieke beleidsadviezen en andere uitlatingen van het bedrijfsleven te vergelijken met de standpunten van de Nederlandse regering. Op die manier kon inzichtelijk gemaakt worden in welke mate het bedrijfsleven op deze positionering invloed heeft kunnen uitoefenen.

De volgende vragen komen in dit onderzoek aan bod:

- Wat is glyfosaat en welke gezondheidsrisico's bestaan er bij gebruik van de stof als gewasbeschermingsmiddel?
- In hoeverre zijn de wetenschappelijke beoordelingen waarop het Ministerie van Economische Zaken haar besluitvorming baseert onafhankelijk, zonder inmenging van het bedrijfsleven tot stand gekomen?
- Hoe heeft de lobby van het bedrijfsleven de Nederlandse besluitvorming over hernieuwde toelating van glyfosaat beïnvloed?

Om een analyse te maken van de mate waarin het bedrijfsleven de Nederlandse politieke besluitvorming over glyfosaat heeft beïnvloed, is eerst vastgesteld door wie er vanuit het bedrijfsleven is gelobbyd voor hernieuwde toelating. Dat zijn in dit geval:

- de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO), als vertegenwoordiger van de landbouw. Deze sector is een van de belangrijkste eindgebruikers van gewasbeschermingsmiddelen die glyfosaat bevatten.
- Nefyto, de belangenbehartiger van bedrijven die in Nederland gewasbeschermingsmiddelen produceren en/of verkopen.
- Monsanto, de producent van *Roundup*, het meest verkochte gewasbeschermingsmiddel met glyfosaat als hoofdbestanddeel.
- de Glyphosate Taskforce, een verbond van bedrijven die strijden voor hernieuwde toelating van glyfosaat

in de EU. Bedrijven als Monsanto en Syngenta zijn lid. Deze Taskforce is vooral in 'Brussel' actief, en slechts in zeer beperkte mate in Nederland.

Vervolgens is gezocht naar alle beleidsadviezen, nieuwsberichten en commentaren met betrekking tot de hernieuwde toelating van glyfosaat die door deze vier actoren zijn gedaan in de periode januari 2015 tot en met september 2016. Uit de gevonden documentatie zijn alle uitspraken, standpunten en informatie geëxtraheerd die relevant zijn voor het beleidstraject rond de hernieuwde toelating van glyfosaat. Deze zijn vervolgens geordend langs de tijdslijn van dit beleidstraject. Zo ontstaat een beeld van de *timing* van de belangrijkste uitingen en adviezen van deze actoren richting de overheid en/of het publiek, waarmee de pogingen tot beïnvloeding van het besluitvormingsproces inzichtelijk worden gemaakt.

Om een tijdslijn te vormen van de politieke besluitvorming rond glyfosaat in de EU en Nederland, is via de website Overheid.nl gezocht naar Kamervragen, Kamerbrieven, en verslagen van debatten in de Tweede Kamer die betrekking hebben op glyfosaat in de periode januari 2015 tot en met september 2016. Voor informatie over de lobby van de LTO, Nefyto en Monsanto is met behulp van de zoekterm glyfosaat gezocht naar beleidsadviezen, nieuwsberichten, en commentaren op hun eigen websites, op de website van het vakblad voor de agrarische sector *Boerderij*, en de kranten de Volkskrant, het Financieel Dagblad en NRC Handelsblad. Daarnaast is gezocht naar contacten en afspraken tussen deze drie actoren en het ministerie van Economische Zaken. Hierover is geen bruikbare informatie gevonden, afgezien van het overzicht dat door de Rijks-overheid in maart 2016 werd gepubliceerd ingevolge een WOB-verzoek door de Volkskrant van alle afspraken van externe organisaties, waaronder bedrijven, met bewindspersonen in de periode 5 november 2012 tot begin oktober 2015.

De instanties die verantwoordelijk zijn voor de advisering inzake de hernieuwde toelating van glyfosaat in de EU zijn:

- het Bundesinstitut für Risikobewertung (BfR) voor de rapporterende lidstaat Duitsland,
- de European Food Safety Authority (EFSA) op Europees niveau
- en, in Nederland, het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb), bij gestaan door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

Bij het onderzoek naar de werkwijze van, en mogelijke belangenverstrengeling bij deze instellingen is gebruik gemaakt van openbare bronnen en berichtgeving, de

eigen websites van de betreffende organisaties en de openbaar toegankelijke profielen van de aan deze instellingen verbonden wetenschappers.

Beperkingen

Onderzoek naar lobbyen is gecompliceerd omdat het moeilijk is om een causaal verband vast te stellen tussen de lobby van een belangengroep, en de politieke stellingname van een bewindspersoon of Kamerlid. Door het gebrek aan transparantie is niet altijd inzichtelijk welke belangenafwegingen een bewindspersoon precies heeft gemaakt om tot een standpunt te komen, en wat de invloed van lobbyisten daarbij geweest is. In dit rapport wordt wel zichtbaar hoe het bedrijfsleven de wetenschappelijke beoordeling van glyfosaat en het standpunt van de Nederlandse regering heeft willen en kunnen beïnvloeden. Hiermee wordt inzicht verschaft in hoeverre er sprake is geweest van *corporate capture*, en hoe zo'n situatie kan ontstaan.

Review

Dit rapport is tot stand gekomen op basis van *desk research* en openbare bronnen, uiteenlopend van wetenschappelijke literatuur tot berichtgeving in de media. Alle gebruikte bronnen zijn geciteerd in de voetnoten en waren toegankelijk ten tijde van publicatie van dit rapport.

Het Ctgb, Ministerie van Economische Zaken, LTO, Nefyto en Monsanto hebben de mogelijkheid gehad tot wederhoor over eventuele feitelijke onjuistheden. In een reactie distantieert Nefyto zich van het rapport, dat het bestempelt als een eenzijdige en selectieve weergave van feiten en teksten. De reactie van het Ctgb is in het rapport verwerkt. Het Ministerie van Economische Zaken heeft zich onthouden van commentaar. LTO en Monsanto hebben geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om te reageren. Lobbywatch Nederland is geheel verantwoordelijk voor de inhoud van dit rapport.

Hoofdstuk 3

WAT IS GLYFOSAAT?

Glyfosaat is de werkzame stof in de onkruidbestrijdingsmiddelen die wereldwijd het meest gebruikt worden. De commerciële belangen achter de politieke besluitvorming omtrent een hernieuwde toelating dan wel verbod op bestrijdingsmiddelen op basis van glyfosaat zijn groot. Tegelijk is glyfosaat in het maatschappelijk debat in toenemende mate omstreden. Dit hoofdstuk poogt beknopt uiteen te zetten wat glyfosaat is en met welke risico's de stof in verband wordt gebracht.

Wat is glyfosaat?

Glyfosaat is de ISO-naam voor een organische fosforverbinding – C₃H₈N₀O₅P, ofwel N-(fosfonomethyl) glycine, die veelvuldig wordt gebruikt als een universele onkruidverdelger. Glyfosaat werd ontwikkeld en gepatenteerd door Monsanto, dat het in 1974 voor het eerst op de markt bracht onder de merknaam *Roundup*. Volgens de Europese Glyphosate Taskforce (GTF) – een lobbyorgaan van glyfosaatproducenten met als doelstelling dat het gebruik van glyfosaat onverminderd toegestaan wordt in de EU¹⁷ - is glyfosaat met een marktaandeel van 25% intussen uitgegroeid tot 's werelds belangrijkste herbicide.¹⁸ Sinds het patent van Monsanto op *Roundup* in 2000 verliep, worden onkruidverdelgers op basis van glyfosaat in Europa door meer dan 40 verschillende bedrijven op de markt gebracht.¹⁹ Naast *Roundup* zijn bekende merknamen *Bayer Clear-Up* en *Pokon Stop*. Met dat al gaan er in de glyfosaatmarkt wereldwijd vele miljarden om en staan er grote belangen op het spel.

Glyfosaat wordt in de Europese lidstaten veelvuldig toegepast. Nederland kent een zeer intensieve land- en tuinbouw. Daardoor ligt het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen waaronder glyfosaat in Nederland hoog.²⁰ Eurostat becijferde het gemiddelde verbruik per hectare, op basis van gegevens voor 2014 aangaande het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en de omvang van het landbouwareaal. Nederland komt dan met een verbruik van bijna 6 kilo per hectare uit de bus als de op twee na grootste verbruiker van pesticiden, na Malta en Cyprus.²¹ Gemeenten gebruikten glyfosaat tot voor kort onder andere om bestratingen in de publieke ruimte onkruidvrij te houden. Inmiddels

is dit sinds maart 2016 verboden (zie box 9 op pagina 29). Glyfosaat wordt nog wel gebruikt om onkruid te bestrijden op sportvelden en in speeltuinen. Ook door particulieren wordt glyfosaat veel gebruikt voor onkruidbestrijding in de tuin en om ongewenst groen weg te houden tussen de terrastegels.

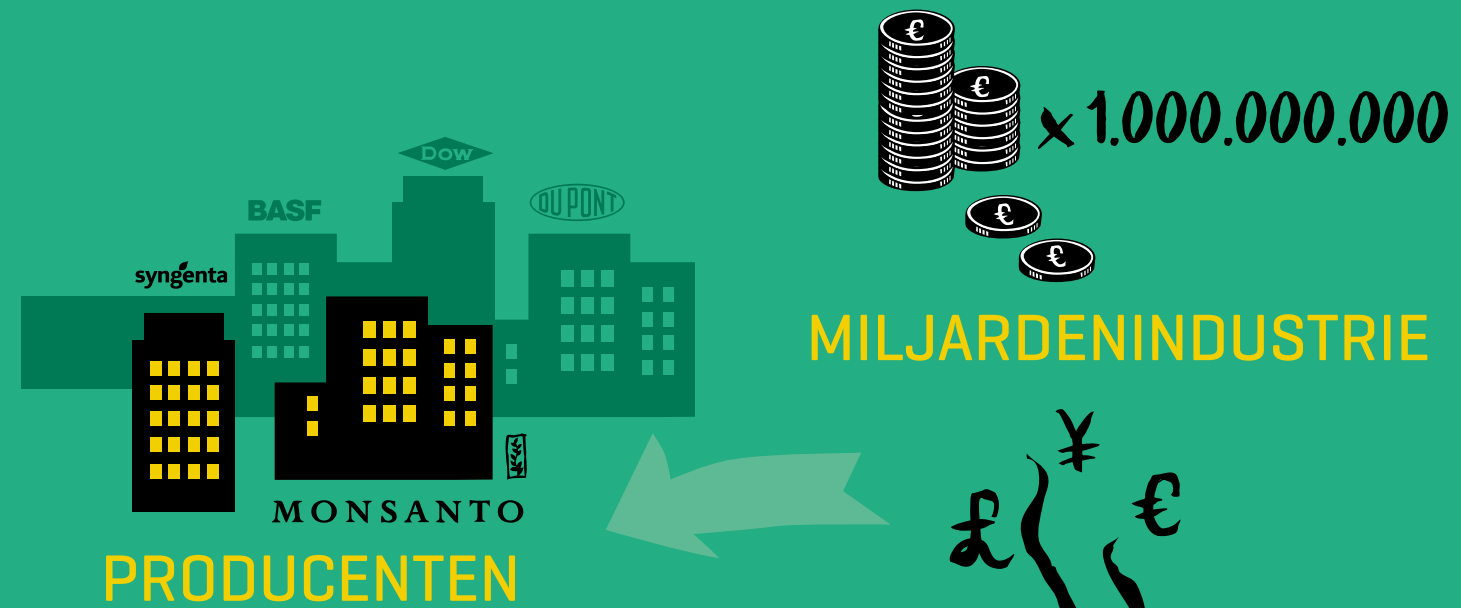
Glyfosaat wordt in de landbouw onder andere gebruikt bij de teelt van granen, koolzaadolie, soja, maïs en aardappels. Omdat glyfosaat giftig is voor alle planten, zou het normaal gesproken niet alleen ongewenst onkruid verdelgen, maar ook alle andere planten en oogstgewassen. Om dit probleem op te lossen, ontwikkelde Monsanto van dit soort landbouwgewassen genetisch gemodificeerde varianten die bestand zijn tegen glyfosaat. Waar dergelijke gewassen niet toegelaten zijn, dienen glyfosaathoudende bestrijdingsmiddelen dus extra voorzichtig te worden toegepast.

Volgens de industrie is glyfosaat een veilig bestrijdingsmiddel dat voor fors hogere opbrengsten zorgt in de landbouw, terwijl het, mits zorgvuldig toegepast, nauwelijks gevaarlijk zou zijn voor mens en dier.²²

Glyfosaat wordt niet alleen in de landbouw gebruikt, maar ook door gemeenten en particulieren. Glyfosaat is een miljardenindustrie. Het middel ligt evenwel in



Onkruid bestrijding



De belangrijkste producenten zijn Monsanto, Syngenta, DuPont, Aventis, Dow en BASF.

GEBRUIKERS

Glyfosaat is een onkruidbestrijdingsmiddel dat wereldwijd veelvuldig wordt gebruikt, niet alleen in de landbouw, maar ook door gemeenten en particulieren.



toenemende mate onder vuur vanwege mogelijke risico's voor mens en dier. In dat verband speelt in Europa op dit moment de politieke besluitvorming rond de hernieuwde toelating van glyfosaat als onkruidverdelger op de Europese markt. Daarin wordt door bedrijven, zoals Monsanto en Syngenta, een stevige lobby gevoerd om glyfosaat op de markt te houden – zowel richting beleidmakers als richting de wetenschappers die zich buigen over de (schadelijke) eigenschappen en effecten van glyfosaat. De Europese Commissie was oorspronkelijk voornemens de toelating van glyfosaat op de Europese markt stilziggend met 15 jaar te verlengen. Maar in reactie op politieke ophef in relatie tot de mogelijke kankerverwekkendheid van glyfosaat is nu besloten tot een beperkte verlenging met 18 maanden tot eind 2017, in afwachting van een rapport van het Europese Chemie Agentschap (ECHA), dat meer duidelijkheid moet geven over de schadelijkheid van deze stof.

Werking en risico's

Glyfosaat werkt in op de stofwisseling van planten. Het remt een bepaald enzym dat ervoor zorgt dat de synthese van aminozuren in het blad, de stengel en de wortels van een plant tot stilstand komt. Daardoor droogt de plant uit en sterft af. Deze stofwisselingsroute komt alleen voor bij planten, en daarom zou glyfosaat relatief ongevaarlijk zijn voor mens en dier.

Glyfosaat wordt in het algemeen geclassificeerd als laag tot gemiddeld toxisch. De stof is niet acuut giftig, maar bevat wel toxische eigenschappen. Bovendien kunnen andere toevoegingen in bestrijdingsmiddelen op basis van glyfosaat de toxiciteit ervan versterken.²³ Daarom heeft de Europese Commissie in juli 2016 besloten tot een verbod op het gebruik van de oppervlakte-actieve hulpstof POE-tallowamine in glyfosaathoudende bestrijdingsmiddelen.

Glyfosaat komt in ons grond- en drinkwater terecht en residuen van glyfosaat worden aangetroffen in ons voedsel. Glyfosaat wordt al 30 jaar steeds intensiever gebruikt in de landbouw, en mens en dier worden daarmee al 3 decennia blootgesteld aan lage restdoses van deze stof. Bezorgde wetenschappers wijzen erop dat de effecten van chronische blootstelling nog onvoldoende in kaart zijn gebracht en nader epidemiologisch onderzoek vereisen.²⁴

In 2014 waarschuwde de directeur van de Vereniging van Waterbedrijven in Nederland (VeWin) voor de risico's voor de drinkwaterproductie: drinkwaterbedrijven moeten de drinkwaterwinning regelmatig staken omdat de maximale concentraties van glyfosaat worden overschreden.²⁵ Dit is een financieel probleem omdat

het verwijderen van glyfosaat uit het drinkwater een duur proces is. De overschrijdingen leveren daarom extra kosten op.

Er zijn ook aanwijzingen voor schadelijke effecten van glyfosaatverbindingen op amfibieën (kikkers, padden en salamanders), die residuen van giftige pesticiden niet alleen opnemen via hun voedsel, maar ook via hun huid.²⁶ Ook vissen blijken gevoelig voor de effecten van glyfosaat.²⁷ Hoewel ook in dit verband de mate van toxiciteit onderwerp is van wetenschappelijke discussie, rijst uit de literatuur een beeld op dat nader onderzoek naar chronische blootstelling aan glyfosaat en glyfosaatverbindingen in elk geval gewenst is.

Intussen lopen de visies op de mate van toxiciteit en de mogelijke kankerverwekkendheid van glyfosaat uiteen. Deze controversie, die zich uitstrekt tot de betrouwbaarheid van het wetenschappelijk onderzoek en de betrokkenheid van de industrie daarbij, vormt het middelpunt van het debat rond de hernieuwde toelating van glyfosaat in de EU.

Box 2 HET VOORZORGSBEGINSEL

Vanwege de ernstige vermoedens van schadelijke effecten zou in de beslissing over de hernieuwde toelating van glyfosaat in de EU toepassing van het voorzorgsbeginsel opportuun zijn. Het voorzorgsbeginsel is het principe dat een stof niet wordt toegelaten, tenzij bewezen is dat die geen gevaar oplevert voor mens en milieu. Dat voorzorgsbeginsel is in de EU-regelgeving als volgt geformuleerd: "In specifieke situaties waarin na beoordeling van de beschikbare informatie de mogelijkheid van schadelijke gevolgen voor de gezondheid is geconstateerd, maar er nog wetenschappelijke onzekerheid heerst, kunnen, in afwachting van nadere wetenschappelijke gegevens ten behoeve van een volledige risicobeoordeling, voorlopige maatregelen voor risicomanagement worden vastgesteld om het in de Gemeenschap gekozen hoge niveau van gezondheidsbescherming te waarborgen."²⁸

Het is niet duidelijk wat er onder 'risicomanagement' verstaan moet worden. In de praktijk leidt toepassing van het voorzorgsbeginsel er over het algemeen toe dat de betreffende stof niet toegelaten wordt, totdat de veiligheid ervan onomstotelijk bewezen wordt geacht. Hiermee in tegenspraak heeft de Europese Commissie gekozen voor voorlopige toelating tot eind 2017, in afwachting van een eindoordeel van de European Chemicals Agency (ECHA) over de al dan niet kankerverwekkende en DNA-veranderende eigenschappen van glyfosaat.

Hoofdstuk 4

HET WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK NAAR GLYFOSAAT

Dit hoofdstuk behandelt de wetenschappelijke controverse rondom de schadelijkheid van glyfosaat die in de procedure rond de hernieuwde toelating van onkruidbestrijdingsmiddelen op basis van glyfosaat is ontstaan. Het belicht het zaaien van twijfel als belangrijk strategisch onderdeel in de corporate lobby, en benoemt die als een dynamiek waartegen Europese overheden en beoordelingsinstanties zich onvoldoende wapenen.

Procedures

Bij een aanvraag voor (hernieuwde) toelating binnen de EU is het procedure dat het betreffende bedrijf bij een Europese lidstaat naar eigen keuze toelating aanvraagt.²⁹ Deze lidstaat wordt vervolgens verantwoordelijk voor de beoordelingsrapportage. In het geval van glyfosaat koos Monsanto voor Duitsland en het Bundesinstitut für Risikobewertung (BfR).³⁰ De rapportage van het BfR is vervolgens in een peer review voorgelegd aan de lidstaten, die om opheldering en aanvullende gegevens kunnen vragen. Het Nederlandse College voor toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) heeft bijgedragen aan dit peer review. De Europese voedselveiligheidsautoriteit (EFSA) vat de beoordeling en reacties van de lidstaten ten slotte samen in een advies aan de Europese Commissie. Volgens het Ctgb zijn er daarmee voldoende *checks and balances* ingebouwd om eenzijdige besluitvorming te voorkomen, aangezien zowel de rapporterende lidstaat, als de overige lidstaten en de EU (dat wil zeggen: de EFSA) zich hebben kunnen uitspreken over de beoordelingsrapportage.

Bundesinstitut für Risikobewertung (BfR)

Het BfR komt in 2013 tot de conclusie dat er geen reden is om aan te nemen dat glyfosaat kankerverwekkend is voor mensen, 'if it is used in the proper manner for the intended purpose'.³¹ Het deed dit mede op basis van niet-gepubliceerd, en dus niet-verifieerbaar onderzoek, dat werd aangeleverd door de producenten van glyfosaat zelf. Het is standaard onderdeel van de procedures dat producenten zelf een dossier aanle-

veren. Het BfR zou daarenboven alle voor hun review aangeleverde toxicologische rapporten hebben laten beoordelen door de Glyphosate Taskforce.³² Het BfR-rapport oogstte veel kritiek omdat het tal van tekortkomingen zou vertonen. Zo verwijt het Duitse instituut voor onafhankelijke effectbeoordeling van biotechnologie Test Biotech het BfR dat het conclusies van cruciaal, in 2013 en 2014 gepubliceerd onderzoek achterwege heeft gelaten:

"Recent publications show that so far the risks of glyphosate have been grossly underestimated. This is a huge problem, because residues from spraying are, for example, widely found in all sorts of food and therefore lead to continuous consumer exposure."

Met name zou het significante effect op het hormonale systeem van zoogdieren buiten beschouwing zijn gelaten.³³

Ook de NGO Campact en het Duitse Pestizid Aktions-Netzwerk (PAN Germany) wijzen er in hun analyse op dat het BfR belangrijke wetenschappelijke publicaties negeert, en wetenschappelijke bevindingen over de schadelijkheid en kankerverwekkendheid van glyfosaat bagatelliseert. Bovendien zou het de door de industrie aangeleverde data onvoldoende onderworpen hebben aan een eigen statistische analyse, en zich te eenzijdig hebben verlaten op de conclusies van de industrie zelf.³⁴

Het International Agency for Research on Cancer

In maart 2015 classificeerde het International Agency for Research on Cancer (IARC) – het kankeronderzoeksinstituut van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) - bestrijdingsmiddelen op basis van glyfosaat als 'waarschijnlijk kankerverwekkend voor mensen'.³⁵ Dit op basis van 'beperkt' bewijs van kankerverwekkendheid bij mensen, en 'voldoende' bewijs voor kankerverwekkendheid bij dieren. Ook vond het IARC 'sterk bewijs' dat glyfosaat genotoxisch is, wat wil zeggen dat het op den duur schade toebrengt aan de genen in een cel.³⁶

De conclusie van een IARC is een oordeel over de *risico's* op kankerverwekkendheid van glyfosaat. De waarschijnlijkheid dat het daadwerkelijk kankerverwekkend is hangt af van verschillende factoren, zoals de manier waarop iemand is blootgesteld aan een middel dat glyfosaat bevat, hoe lang die blootstelling duurde, en hoe krachtig het glyfosaathoudende middel is.

Het onderzoek van het IARC werd door Monsanto direct zwaar op de korrel genomen en in diskrediet gebracht.³⁷ Met kennelijk succes, want in mei 2016 concludeerde een gezamenlijke vergadering van de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) en de Wereldgezondheidsorganisatie dat er geen reden was om aan te nemen dat er een verband zou bestaan tussen kanker en de inname van glyfosaat via voedsel.³⁸

Deze gang van zaken, waarbij twee instanties binnen de WHO elkaar tegenspreken, laat zien hoezeer de context waarin wetenschappelijk onderzoek plaatsvindt, van invloed is op de uitkomsten. Instanties die om advies gevraagd worden zijn dikwijls meer ingebed in het proces van beleidsvorming dan bijvoorbeeld het IARC dat alle vrijheid heeft om haar eigen onderzoeksopzet te kiezen.

De Europese Voedselveiligheidsautoriteit

Waar het oordeel van het IARC tot stand is gekomen in een open en transparant proces, waarbij alle informatie over de onderliggende studies, de studies zelf en de deelnemende wetenschappers openbaar is, geldt dit niet voor de BfR-beoordeling van glyfosaat. Ondanks de ernstige kritiek op dit gebrek aan transparantie, en de beperkte scoop van het BfR-onderzoek, neemt de Europese Voedselveiligheidsautoriteit (EFSA) de conclusie van het BfR over dat er geen reden is om aan te nemen dat glyfosaat genotoxisch zou zijn of kankerverwekkend voor mensen. De EFSA stelde zelfs voor om de limiet voor blootstelling aan glyfosaat te verhogen van 0,3 mg naar 0,5 mg per kilo lichaamsgewicht.³⁹ Daarmee doet de EFSA geen recht aan het in de EU gehanteerde voorzorgsbeginsel om stoffen en producten pas toe te laten als zij bewezen veilig zijn.

Dat kwam de EFSA in november 2015 op zware kritiek te staan van een groep van bijna 100 wetenschappers, die in een open brief aan Vytenis Andriukaitis, de Eurocommissaris voor Volksgezondheid en Voedselveiligheid, stellen dat het BfR te weinig wetenschappelijk te werk is gegaan. De IARC heeft zich gebaseerd op wetenschappelijke studies in het publieke domein, die door middel van peer reviews op hun merites kunnen worden beoordeeld. Het BfR en de EFSA baseren zich, zo is de kritiek van wetenschappers, op data en rapporten die niet zijn gepubliceerd en niet kunnen worden gecontroleerd en waar voor een sterke invloed vanuit de industrie moet worden gevreesd. Volgens de wetenschappers is het BfR afgeweken van de standaard wetenschappelijke praktijk om zijn eigen conclusies te kunnen trekken. Hun kritiek is niet mals:

*“We believe that the arguments promoted by the BfR to negate the human, animal and mechanistic evidence are fundamentally and scientifically flawed and should be rejected. We strongly object to the almost non-existent weight given to studies from the literature by the BfR and the strong reliance on non-publicly available data in a limited set of assays that define the minimum data necessary for the approval of a pesticide. We believe that the IARC WG evaluation of ‘probably carcinogenic to humans’ accurately reflects the results of the published scientific literature on glyphosate and, on the face of it, the unpublished studies to which the BfR refers. Conversely, the BfR evaluation, and consequently the EFSA evaluation, do not reflect the available science.”*⁴⁰

Het BfR zelf schrijft: *“In the current EU active substance approval procedure for glyphosate, the Federal Institute for Risk Assessment (BfR) scientifically verified and evaluated all studies available up to the editorial deadline of the various assessment reports with the greatest care and attention. This includes all of the epidemiological studies quoted by the International Agency for Research on Cancer (IARC) in its monograph. The results of these epidemiological studies are classified as being of little relevance for the assessment of the active substance by BfR, as well as by the assessment authorities of the EU member states and other countries throughout the world.”*⁴¹

In februari 2016 komt het Franse agentschap voor veiligheid van voedsel, milieu en arbeid ANSES in een kritische opinie tot de conclusie dat glyfosaat wellicht toch dient te worden geclassificeerd als mogelijk kankerverwekkend voor mensen. Het agentschap roept op tot een nadere beoordeling door het European Chemicals Agency (ECHA), een suggestie die Nederland overigens ondersteunt (zie hoofdstuk 5).⁴² Daarnaast roept ANSES ook op tot een risicoanalyse van de hulpstoffen in glyfosaat.⁴³

Monsanto

In de discussie over de toelating van glyfosaat speelt de beoordeling door het gezaghebbende IARC een cruciale rol. Glyfosaatproducent Monsanto valt op de eigen website, op social media en via andere kanalen de IARC-classificatie hard aan.⁴⁴ Volgens Monsanto is er geen enkele regelgevende instantie die de conclusie onderschrijft dat glyfosaat een risico vormt voor mens en milieu, mits er sprake is van oordeelkundig gebruik. In werkelijkheid zijn juist deze gezondheidsrisico's de kwestie die bij de herbeoordeling van glyfosaat in de EU voorligt.

Monsanto verwijst in zijn kritiek naar een artikel van persbureau Reuters, dat de tekortkomingen van het IARC-onderzoek en belangenverstremming binnen het IARC belicht. Reuters wijst erop dat Chris Portier, een van de IARC-adviseurs, banden heeft met het Environmental Defense Fund, een Amerikaanse milieuorganisatie. Het Reuters-artikel is op zijn beurt bekritiseerd door GMWatch, een non-profit organisatie die strijdt tegen de macht van de GMO-industrie. Het artikel rept namelijk met geen woord over de verdere staat van dienst van Portier, die werkzaam was als directeur van het National Center for Environmental Health and Agency for Toxic Substances and Disease Registry van het Amerikaanse Center for Disease Control and Prevention, en leidende posities bekleedde bij het Amerikaanse National Institute of Environmental Health Sciences (NIEHS), onder andere als hoofd van het Environmental Toxicology Program, en als Associate Director van het National Toxicology Program. Ook verwijst GMWatch de auteur van het Reuters-artikel zwaar te leunen op bronnen gelieerd aan het bedrijfsleven.⁴⁵ Ook hier lijkt de kanttekening op zijn plaats dat er een duidelijk onderscheid gemaakt moet worden tussen een private, door commerciële belangen ingegeven lobby, en lobby door een non-profit organisatie met een brede maatschappelijke doelstelling.

Overigens is het IARC transparant over zijn lijst van werkgroepsleden en geraadpleegde experts. Chris Portier wordt hierin genoemd als extern deskundige, en het feit dat hij een geldelijke vergoeding ontvangt van de non-profit milieuorganisatie EDF wordt duidelijk vermeld.⁴⁶

Box 3 VERDACHTMAKINGEN DOOR DE INDUSTRIE

De commotie rond het al dan niet kankerverwekkende karakter van glyfosaat heeft in elk geval mede geleid tot de aankondiging door het US Environmental Protection Agency (EPA) dat deze instantie in oktober 2016 een vierdaagse openbare consultatie zal houden met terzake kundige wetenschappers om meer uitsluitel te geven over deze vraag.⁴⁷ Volgens de EPA is nieuw epidemiologisch onderzoek nodig nu glyfosaat al ettelijke decennia grootschalig wordt toegepast. CropLife Amerika, de Amerikaanse belangenvereniging van de producenten van gewasbeschermingsmiddelen, is onmiddellijk in de pen geklommen om hiertegen te ageren.⁴⁸ Volgens CropLife zou elke wetenschappelijke noodzaak voor dergelijk onderzoek ontbreken. De EPA zou bovendien niet in staat zijn onafhankelijke wetenschappers van meer statuur bijeen te brengen dan de Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues (JMPR) van de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) en de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), die begin 2016 het oordeel van het IARC over de mogelijke kankerverwekkendheid van glyfosaat verwierp. Uit oogpunt van een eerlijk oordeel over een kwestie die volgens CropLife zo belangrijk is voor de volksgezondheid en het milieu, zouden alle wetenschappers die een ‘industry bias’ hebben of een financieel belang bij het opkloppen van de gevaren van glyfosaat van de EPA-consultatie moeten worden uitgesloten. Ook CropLife maakt hier expliciet prof. Portier verdacht, die een financieel belang zou hebben omdat hij als expert optreedt in rechtszaken van mensen die menen kanker te hebben gekregen door blootstelling aan glyfosaat.

Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues

Monsanto verwijst ook naar het oordeel van de Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues (JMPR) dat in mei 2016 concludeerde dat het zeer onwaarschijnlijk moet worden geacht dat glyfosaat dat we via ons voedsel binnenkrijgen voor een verhoogd risico op kanker zou zorgen. Maar ook aan de JMPR kleeft een sfeer van belangenverstremming: de Britse krant *The Guardian* schreef dat het International Life Science Institute (ILSI), het wetenschappelijk instituut waaraan de voorzitter van de JMPR leiding geeft, in 2012 een donatie van USD 500.000 ontving van glyfosaatproducent Monsanto en daarnaast nog eens USD 528.000

dollar van Croplife International, de belangenvereniging die bedrijven als Monsanto, Dow, Syngenta en anderen vertegenwoordigt.⁴⁹ Op de website van het ILSI is een lange lijst te vinden van bedrijven, waaronder Monsanto, Syngenta en Bayer, die het ILSI (geldelijk) steunen.⁵⁰

De WHO erkent dat er een link is met het ILSI en bevestigt dat ILSI donaties van het bedrijfsleven ontvangt, maar weerspreekt dat er sprake zou zijn van belangenverstremming:

“Some experts listed on WHO’s rosters have been involved in activities of the International Life Sciences Institute (ILSI), a non-profit scientific forum for scientists working in toxicology, food safety, risk assessment and other areas. ILSI receives grants from governments, industry and other sources. None of the experts involved in the JMPR lead or co-lead ILSI. Where some experts have participated in ILSI working groups dealing with development and improvement of chemical risk assessment methodology, or have an advisory role with ILSI, these functions are not remunerated and are directly due to their scientific excellence and international recognition.”⁵¹

De grootschalige financiering van ILSI geeft evenwel reden tot twijfel aan de onafhankelijkheid van het instituut, dat zelf aangeeft: *“ILSI Europe is funded primarily by its industry members. We also participate in European Commission-funded projects.”⁵²*

Een groep bezorgde Europarlementariërs zette in oktober 2015 vraagtekens bij de betrouwbaarheid van de BfR-risicoanalyse en hoe het kan dat het BfR, net als de JMPR, zozeer afwijkt van de bevindingen van het IARC. In een open brief aan Eurocommissaris Andriukaitis uitten Bas Eickhout (GroenLinks) en een aantal van zijn collega's uit het Europees Parlement hun bezorgdheid over de nauwe banden tussen de JMPR en het BfR:

“Several experts had a closer look at BfR’s risk assessment report – see e.g. the written statements for the hearing and a recently published report. One of these experts was a member of the so-called ‘JMPR Expert Taskforce on Glyphosate’. This task force was established to recommend to JMPR (Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues) how to proceed, taking into account the strong divergence between JMPR’s evaluation of glyphosate, which is comparable to BfR’s conclusions, and the recently published IARC assessment. In September 2015, the task force came to the conclusion that a full re-evaluation of glyphosate on the FAO/WHO level would be necessary, noting that many studies, mainly from the published peer-reviewed scientific literature, were not considered in the former JMPR reports (2004 and 2011) on glyphosate. Leading author of both JMPR reports was a staff member of BfR.”

Box 4 EUROPESE OMBUDSMAN HEEFT HARDE KRITIEK OP TOELATINGSPROCEDURES

In februari dit jaar oordeelde de Europese Ombudsman dat de Europese Commissie jarenlang te gemakkelijk nieuwe bestrijdingsmiddelen op de Europese markt heeft toegelaten terwijl niet duidelijk was wat de veiligheidsrisico's waren voor mens, dier en milieu.⁵³ Producenten van pesticiden konden hun producten in de EU op de markt brengen zonder vooraf de vereiste veiligheidsstudies uit te [laten] voeren. Die mochten achteraf worden aangeleverd, wat, zo schreef dagblad Trouw op 23 februari 2016, maar zeer mondjesmaat is gebeurd.⁵⁴

De Europese Ombudsman concludeert in haar Beslissing⁵⁵ dat de Europese Commissie klaarblijkelijk gewasbeschermingsmiddelen heeft goedgekeurd, terwijl zij moet toegeven dat zij nog niet in staat was om te bevestigen dat de actieve stof naar verwachting geen schadelijke effecten heeft voor de gezondheid van mens en dier, of het milieu. De Ombudsman schrijft: *“[...] the Commission admitted in its replies that each of the ten active substances was approved at a time when relevant parts of the assessment could not be completed because the applicants had provided insufficient information [data gaps]. EFSA also pointed out several concerns as regards each of these substances. Even though it suggested mitigation measures at the level of the Member States, the Commission still granted approval. It did so even though it appeared to lack sufficient documentation in order to be able to take properly informed decisions that the substances approved had none of the harmful effects identified in Article 5(1) of Directive 91/414”* [punt 27 van het Besluit].

De Ombudsman voegt daaraan toe dat er volgens de EFSA in voorkomende gevallen sprake was van ‘critical areas of concern’, hetgeen volgens de Ombudsman gedefinieerd moet worden als ‘situations in which harmful effects cannot be ruled out completely’. De Ombudsman concludeert duidelijke discrepanties tussen enerzijds de bevindingen van de EFSA en anderzijds het oordeel van de Europese Commissie dat er geen reden is om aan te nemen dat de betreffende stoffen schadelijk zijn voor de gezondheid van mens en dier, het grondwater of het milieu [punt 30 van het Besluit]. Dan is het moeilijk te begrijpen, zo schrijft de Ombudsman, hoe de Europese Commissie legitiem kan bepalen dat de residuen van deze stoffen, respectievelijk gewasbeschermingsmiddelen op basis van deze actieve stoffen, geen schadelijk effect zouden

hebben op de gezondheid van mens en dier, noch een onacceptabele impact op het milieu [punt 28 van het Besluit]. De Ombudsman oordeelde dat de EU haar procedures dient aan te scherpen en het voorzorgsbeginsel beter moet handhaven.⁵⁶

De klacht van het Pesticide Action Network (PAN) Europe die tot bovengenoemde uitspraak van de Ombudsman leidde, ging specifiek over hertoelatingsprocedures voor pesticiden. Dit in relatie tot het feit dat het oordeel over de veiligheid daarvan berust op risicoanalyses die worden aangeleverd door de industrie zelf, en die niet in openbaarheid getoetst kunnen worden.⁵⁷ Door het gebrek aan transparantie in het huidige hertoelatingstraject voor glyfosaat is niet na te gaan of er nu, conform het advies van de Ombudsman, wordt gewerkt met aangescherpte regels. Overigens is PAN Europe van mening dat glyfosaat vanwege de gezondheidsrisico's, het verlies aan biodiversiteit dat met het gebruik van glyfosaat wordt geassocieerd, en de schadelijke effecten op vogels, amfibieën en gewasbestuivers niet opnieuw zou moeten worden toegelaten op de Europese markt⁵⁸, al was het maar vanuit het voorzorgsbeginsel. De controverse rond glyfosaat geeft immers voldoende aanleiding tot twijfel of bestrijdingsmiddelen op basis van glyfosaat wel voldoen aan de veiligheidseisen zoals die geformuleerd zijn in de Europese verordening voor gewasbeschermingsmiddelen.⁵⁹ In het licht van het Besluit van de Europese Ombudsman zou meer epidemiologisch onderzoek naar gewasbeschermingsmiddelen op basis van glyfosaat ook in de EU raadzaam zijn.

Belangenverstremming

Onderzoekers die betrokken worden bij reviews, hebben nogal eens connecties of functies bij de bij de review betrokken bedrijven. De instantie die naar alle waarschijnlijkheid⁶⁰ binnen het BfR de review behandelde, het Committee for Pesticides and Their Residues (CPTR), telt twaalf leden, waarvan er in 2014 drie afkomstig waren van Bayer of BASF Crop Science.⁶¹

De Europese voedselveiligheidsautoriteit EFSA was verantwoordelijk voor de peer review van de risicoanalyse inzake glyfosaat, zoals uitgevoerd door de rapporterende lidstaat Duitsland. Ook werd de EFSA door de EU gemandateerd om de bevindingen van het IARC inzake de kankerverwekkendheid van glyfosaat te beoordelen. Het EFSA kwam in 2015 tot de conclusie dat glyfosaat niet als kankerverwekkend moest worden aangemerkt.⁶²

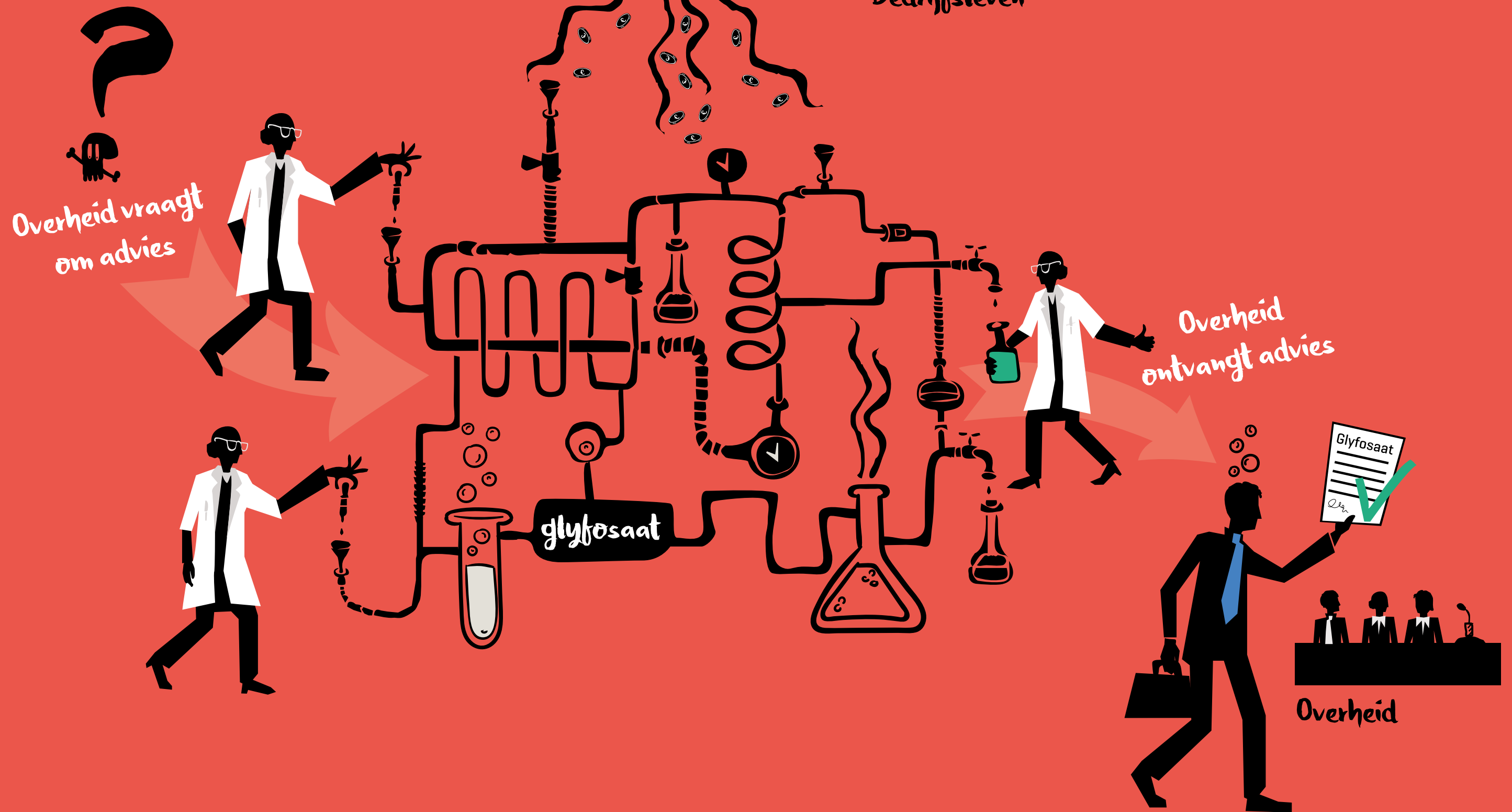
Ook ten aanzien van het EFSA rijzen echter twijfels omtrent de onafhankelijkheid van dit oordeel. ILSI-leden blijken deel uit te maken van het bestuur van EFSA en zitting te hebben in diverse EFSA-commissies.⁶³ Dit was in 2012 voor het Europees Parlement zelfs aanleiding om de financiering van de EFSA tijdelijk op te schorten. In 2014 oordeelt de Europese Ombudsman dat de integriteitscode van de EFSA onvoldoende is om belangenverstremming te voorkomen. Naar het oordeel van de European Court of Auditors heeft de EFSA tegen voorkomende gevallen van belangenverstremming onvoldoende opgetreden. Uit onderzoek van de maatschappelijke waakhond Corporate Europe Observatory (CEO) bleek dat bij 122 van de 209 EFSA experts (58.37%) sprake was van tenminste één belangenconflict met de commerciële sector.⁶⁴ Sinds dit onderzoek, dat dateert van 2013, is er volgens CEO te weinig veranderd: de waakhond stelt in mei 2016 dat, hoewel er verbeteringen zijn, de ethische code van de EFSA om belangenverstremming tegen te gaan nog altijd onvoldoende is aangescherpt.⁶⁵ Experts met financiële belangen in de bedrijven die door EFSA worden gereguleerd, hebben nog altijd zitting in EFSA-commissies.⁶⁶

Geheime bedrijfsrapporten

Zowel de beoordeling inzake hernieuwde toelating van glyfosaat door het BfR, als de peer review door de EFSA en het door de EFSA uitgevoerde reassessment (waarin ook de conclusie van de IARC is meegenomen) leunen zwaar op door de industrie aangeleverd, niet openbaar en niet-verifieerbaar onderzoek. De industrie heeft zich bij herhaling sterk verzet tegen openbaarmaking van dit onderzoek. In antwoord op een verzoek van CEO tot openbaarmaking, beroept de EFSA zich erop dat de betreffende studies eigendom zijn van bedrijven die zich verzetten tegen openbaarmaking omdat het zou gaan om bedrijfsgeheimen en intellectueel eigendom.⁶⁷ Het GTF verklaarde eind augustus 2016, onder toenemende publieke druk en na een open brief van de Eurocommissaris voor Volksgezondheid Vytenis Andriukaitis⁶⁸, dat het bereid was 71 aan het EFSA aangeleverde studies alsnog vrij te geven.⁶⁹ De geboden ‘openbaarheid’ bleek echter zeer beperkt: de studies zijn alleen in te zien in een besloten leesruimte in Brussel, waardoor ze zich nog steeds lastig laten onderwerpen aan een adequate publieke analyse. Op 29 september jl. kondigde de EFSA aan de transparantie in de risicoanalyse te willen bevorderen door inzicht te geven in de ruwe data waarop de EU-evaluatie van glyfosaat is gebaseerd. Ook hier blijkt de mate van openbaarheid beperkt: EFSA geeft aan deze informatie te zullen delen met het CEO en een groep Europarlementariërs die een Europees WOB-verzoek hebben

BELANGENVERSTRENGELING

Overheden baseren zich op niet-verifieerbaar onderzoek van het bedrijfsleven. Omdat de commerciële belangen groot zijn, kan worden getwijfeld aan de objectiviteit van dit onderzoek. Ook omdat het, met een beroep op bedrijfsgeheimen, niet wordt vrijgegeven. Daardoor is het niet wetenschappelijk te controleren.



gedaan om deze gegevens te mogen inzien.⁷⁰ Deze nieuwe 'openheid' is bovendien mosterd na de maaltijd: de reassessment en het peer review door de EFSA zijn immers al afgerond. Inzicht in de onderzoeken van de fabrikanten kan nog wel relevant zijn voor de laatste controle in het proces rond hernieuwde toelating: de beoordeling van de mate van kankerverwekkendheid van glyfosaat door het European Chemicals Agency (ECHA). Deze wordt in 2017 verwacht.

Box 5 EUROPEES HOF VERWIJST BEROEP OP BEDRIJFS- GEHEIM NAAR DE PRULLENBAK

Het Europese Hof van Justitie heeft in een baanbrekende uitspraak op 23 november 2016 bepaald dat overheden en bedrijven zich niet mogen beroepen op het bedrijfsgeheim om informatie over de samenstelling en effecten van een pesticide op lucht, water, grond en planten niet vrij te geven.⁷¹ Het Hof deed deze uitspraak in een zaak die is aangespannen door Greenpeace Nederland en Pesticide Action Network Europe (PAN Europe). Deze organisaties hadden een verzoek ingediend bij de Europese Commissie om toegang te krijgen tot een reeks documenten over de toelating van glyfosaat. Zij beriepen zich hierbij op een EU-richtlijn die stelt dat het bedrijfsgeheim niet gebruikt mag worden om informatie over emissies van chemische stoffen in het milieu verborgen te houden. De Commissie gaf hierop een aantal van deze documenten vrij, maar niet de beoordelingsrapportage van de BfR waarop de aanbevelingen van de EFSA zijn gebaseerd. De Commissie stelde dat het dit document niet vrij kan geven omdat er bedrijfsvertrouwelijke informatie in staat van de aanvragers van toelating (waaronder Monsanto), zoals de chemische samenstelling van glyfosaathoudende bestrijdingsmiddelen en het productieproces. De tweede zaak betrof een informatieverzoek aan het Ctgb door de Nederlandse Bijenstichting, betreffende 84 documenten over de beoordeling van verschillende gewasbeschermingsmiddelen. Bayer, de producent van verschillende van deze middelen (niet van glyfosaat, wel andere middelen zoals imidacloprid), had bezwaar tegen dit verzoek omdat deze informatie bedrijfsvertrouwelijk zou zijn. Omdat het Ctgb om deze reden slechts 35 van de 84 documenten vrij wilde geven is de Bijenstichting in beroep gegaan, waarna de zaak door de Nederlandse rechter naar het Europese Hof werd verwezen. De uitspraak van het Europees Hof is baanbrekend omdat burgers nu aanmerkelijk verbeterde toegang kunnen krijgen tot informatie en onderzoek over de effecten op het milieu van pesticiden en andere chemische middelen.

De Nederlandse invalshoek: het debat in de Tweede Kamer

Ondanks de schijn van belangenverstrengeling bij de beoordelende instellingen, stelt verantwoordelijk staatssecretaris Van Dam zich op het standpunt dat we geen wantrouwen in het leven moeten roepen tegenover instituten die gewasbeschermingsmiddelen toetsen.⁷²

Op 1 april 2016 schrijft Van Dam aan de Tweede Kamer:

“Voor Nederland staat voorop dat er op dit moment op basis van de beoordeling van de rapporterende lidstaat Duitsland en de EFSA en het advies van het Ctgb en het RIVM geen wetenschappelijke aanleiding is om tegen het huidige voorstel te stemmen.”⁷³

In Kamerdebatten stellen bewindspersonen zich weinig kritisch op als het gaat om de schijn van belangenverstrengeling en partijdigheid bij de betrokken instanties. In een algemeen overleg met de Kamer zegt staatssecretaris Dijkema in antwoord op vragen van de SP omtrent zorgen rond de onafhankelijkheid van de EFSA:

“De EFSA is onafhankelijk en heeft een integriteitstoets en ook een integriteitsbeleid voor alle deskundigen die daar komen te werken. Daarmee moet die onafhankelijkheid worden geborgd.”⁷⁴

De SP signaleert in ditzelfde overleg ook een probleem met het Ctgb dat in Nederland de eventuele milieu- en gezondheidsrisico's van herbiciden zoals glyfosaat beoordeelt. Het Ctgb zou zich vrijwel alleen baseren op informatie van het bedrijfsleven en geen eigen onderzoek doen. De SP stelt dat het een groot probleem is

“dat de financiering van de Ctgb heel sterk leunt op het verwerven en beoordelen van registraties. Dat is de belangrijkste inkomstenbron van het Ctgb en dat maakt ook het Ctgb kwetsbaar.”⁷⁵

Het Ctgb zegt in een reactie zich zeer bewust te zijn van deze kwetsbare positie. Volgens het Ctgb is de keus om het Ctgb te financieren door een tarief te heffen voor aanvragen 'een politieke keus'. Het Ctgb benadrukt dat het functioneert als een zelfstandig bestuursorgaan dat deel uitmaakt van de overheid en ook vanuit die overheid wordt gefinancierd voor taken in het algemeen belang. Er is, volgens het Ctgb, geen sprake van actieve marketing: 'het Ctgb past zich aan aan de omvang van de vraag en niet omgekeerd' en heeft daarom 'geen belang bij meer of minder aanvragen en of toelatingen'.⁷⁶

Box 6 RICHTLIJNEN VOOR DE BEOORDELING VAN ONDERZOEK

Met betrekking tot de onafhankelijkheid van de beoordelend experts stelt het Ctgb dat het BfR, net als het Ctgb zelf, een wetenschappelijke overheidsinstelling is die erkende, openbare richtlijnen inzake goede wetenschappelijke praktijken volgt. Overheden moeten in Europa een aantal richtlijnen volgen bij de beoordeling van de onderzoeken die gebruikt worden om conclusies te trekken over de risico's van bestrijdingsmiddelen. Zo is onder andere vastgesteld aan welke criteria een veilig bestrijdingsmiddel moet voldoen, hoeveel onderzoeken moeten worden aangeleverd om een gedegen conclusie te kunnen vormen over de veiligheid, en de kwaliteit waaraan deze onderzoeken moeten voldoen (conform internationaal erkende kwaliteitssystemen voor laboratoriumonderzoek). Daarnaast hanteert het Ctgb ook intern een aantal procedures voor kwaliteitscontrole. Zo worden de beoordelingen onderworpen aan een interne peer review door een collega, en wordt het uiteindelijke rapport ook beoordeeld door het Ctgb alvorens te besluiten over toelating. De EFSA, die het peer review van de Duitse evaluatie heeft uitgevoerd en de conclusies over de risico-evaluatie heeft opgesteld, is, zo schrijft het Ctgb, een onafhankelijke wetenschappelijke instelling van de Europese Unie. Er is volgens het Ctgb 'geen enkele reden om te twifelen aan de onafhankelijkheid van allen die betrokken zijn bij het beoordelingsproces'.

Uit de diverse Kamerstukken blijkt telkens weer dat de betreffende bewindspersonen zich sterk verlaten op de EFSA en de beoordeling van Duitsland als rapporterend lidstaat voor de herbeoordeling van glyfosaat. In mei schrijft Van Dam aan de Tweede Kamer:

“De conclusie van het IARC-onderzoek dat glyfosaat kankerverwekkend zou kunnen zijn, heeft veel bezorgdheid opgeleverd. Ten behoeve van deze hernieuwde toelating is daarom extra naar dit risico gekeken en zijn alle genoemde studies van het IARC-onderzoek bezien en getoetst. De onafhankelijke toetsing door EFSA, Duitsland, Ctgb en RIVM heeft opgeleverd dat met de juiste gebruiksvorschriften glyfosaat verantwoord kan worden toegepast en veilig gebruik mogelijk is conform het toetsingskader.”

Box 7 EEN KLEINE WERELD

De wereld van organen als de EFSA, de JMPR, het RIVM en andere onderzoeksinstituten is klein. Op de lijst met leden van het EFSA Panel on Plant Protection Products and their Residues (PPR) figureren toxicologen met een RIVM- of Ctgb-connectie. Ook zijn er voorbeelden van onderzoekers die als expert verbonden zijn aan het JMPR en daarnaast banden hebben (gehad) met het ILSI Health and Environmental Sciences Institute, dat forse donaties ontvangt van zowel glyfosaatproducent Monsanto als van belangenorganisatie CropLife International, dat bedrijven als Monsanto, Dow, Syngenta en anderen vertegenwoordigt.⁷⁷ Zonder op enigerlei wijze de integriteit van deze onderzoekers in twijfel te willen trekken, lijkt het in algemene zin prudentieel de vraag op te werpen of dit soort nauwe banden niet de kans verhogen dat beoordelingen door de betreffende instanties [te] gemakkelijk worden overgenomen.

De Nederlandse invalshoek: Ctgb en RIVM

In Nederland wordt de hernieuwde toelating van glyfosaat beoordeeld door het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb), met ondersteuning van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Er zijn er geen aanwijzingen dat het Ctgb eigen onderzoek heeft gedaan – het Ctgb volgt het BfR en de EFSA.⁷⁸ In haar glyfosaatadvies aan staatssecretaris Van Dam van 28 februari 2016 noemt het Ctgb het onderzoek van rapporterend lidstaat Duitsland en het EFSA zeer gedegen: 'Ctgb ziet geen redenen om af te wijken van de conclusies van de RMS en EFSA.'

Het Ctgb stelt dat overheden in heel Europa (en veel andere landen in de wereld) strikte eisen stellen aan de dossiers, richtsnoeren geven voor de beoordeling en eisen stellen aan de (garantie voor) kwaliteit van de aangeleverde gegevens. Daaronder vallen ook eisen ten aanzien van het aantal en de vorm van de aan te leveren onderzoeken, alsmede aan de kwaliteit daarvan. Zo moeten volgens het Ctgb onderzoeken voldoen aan wereldwijd erkende kwaliteitsnormen als de Good Laboratory Practice (GLP) en de Good Experimental Practice (GEP). De betrokken onderzoeksinstituten en laboratoria worden bovendien gecontroleerd door een certificerende instantie: in Nederland is dat de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ). Volgens het

"Overal ter wereld geldt de regel dat diegene die een stof op de markt wil brengen, ook de nodige kosten en inspanningen moet leveren om te bewijzen dat die stof geen onaanvaardbaar risico vormt voor menselijke gezondheid en leefmilieu".

Ctgb is hiermee de 'adequate controle op de integriteit van de gebruikte gegevens geborgd'. Het Ctgb stelt nadrukkelijk:

*"Anders dan bij universitair onderzoek, waar de zogenaamde 'publication bias' van kracht is [negatieve resultaten of resultaten die niet in het straatje van de onderzoekers passen lopen het risico niet gepubliceerd te worden - JvT/RK] worden bij deze onderzoeken alle resultaten ter beschikking gesteld aan de bevoegde instantie."*⁷⁹

Het Ctgb lijkt niet zwaar te tillen aan het feit dat de bevindingen van zowel het BfR als de EFSA in niet-openbare processen tot stand zijn gekomen, terwijl het onderzoek van deze instanties in hoge mate gebaseerd is op onderzoeken die door de industrie zelf werden aangeleverd, en die niet aan een open peer review proces kunnen worden onderworpen, omdat de industrie zich beroept op bedrijfsgeheim. In het eigen glyfosaat-dossier gaat het Ctgb op deze kwesties in.⁸⁰ Het Ctgb pareert de kritiek dat er bij de herbeoordeling van glyfosaat sterk wordt gevaren op rapporten vanuit de industrie zelf, als volgt:

*"Overal ter wereld geldt de regel dat diegene die een stof op de markt wil brengen, ook de nodige kosten en inspanningen moet leveren om te bewijzen dat die stof geen onaanvaardbaar risico vormt voor menselijke gezondheid en leefmilieu. De Europese evaluatie is dus gebaseerd op een dossier ingediend door de producent. Dit dossier bevat voornamelijk studies uitgevoerd in opdracht van de producent. Een systeem waarbij de bevoegde overheden verantwoordelijk zijn voor het uitvoeren van deze studies is in geen enkel land voorzien: een dergelijke manier van werken zou gigantisch veel overheidsmiddelen en ambtenaren vergen, geen meerwaarde hebben ten opzichte van het huidige systeem, en dus niet realiseerbaar zijn. Het zou erop neerkomen dat de ontwikkeling van nieuwe en veiligere gewasbeschermingsmiddelen ernstig vertraagd zou worden. [...] Het is belangrijk te benadrukken dat de door de producenten gefinancierde studies moeten voldoen aan uitgebreide wettelijke voorwaarden. Ze bevatten veel meer informatie dan de andere studies. Deze studies uitsluiten en de evaluatie enkel baseren op gepubliceerde studies zou leiden tot een erg onvolledig en scheefgetrokken zicht op alle mogelijke effecten van de gewasbeschermingsmiddelen."*⁸¹

Het Ctgb vindt het kennelijk niet problematisch dat de studies van de producenten zich buiten het publieke domein bevinden, waardoor hun bevindingen niet kunnen worden geverifieerd, en dus niet kan worden nagegaan in hoeverre er sprake is van een 'industry bias'. Het Ctgb beoordeelt het EFSA-proces als voldoende transparant⁸²:

*"De dossiers zijn in beginsel openbaar met uitzondering van die delen die [...] als bedrijfsvertrouwelijk moeten worden beschouwd."*⁸³

Daar voegt het Ctgb aan toe dat 'aanvragers steeds vaker overgaan tot het aanbieden van een zogenaamde 'reading room' waar op vertrouwelijke wijze alle onderliggende stukken, dus ook de vertrouwelijke gedeeltes, van een dossier kunnen worden ingezien' en wijst erop dat de GTF in Brussel zo'n aanbod heeft gedaan.⁸⁴ Inzage in een 'reading room' is echter niet hetzelfde als het openbaar maken van rapporten zodat ze kunnen worden onderworpen aan peer reviews, zoals dat bij universitair wetenschappelijk onderzoek gebruikelijk is. Het Ctgb gaat niet in op het aanmerkelijke commerciële belang achter onderzoek dat door het bedrijfsleven gefinancierd wordt, en maakt niet aannemelijk dat de door haar gesignaleerde 'publication bias' in universitair onderzoek niet evenzeer zou gelden voor onderzoek door het bedrijfsleven.

Het Ctgb meent dat het BfR 'vele honderden documenten en wetenschappelijke publicaties over het gebruikersrisico van glyfosaat voor de mens heeft beoordeeld'.

*"Na deze bestudering, waar ook Nederland actief aan heeft bijgedragen, is er tot op heden geen aanleiding om glyfosaat te beschouwen als verdacht van het veroorzaken van kanker en de classificatie van glyfosaat te veranderen."*⁸⁵ Welke inbreng Nederland in het BfR-onderzoek heeft gehad is niet duidelijk.

Over de controverse tussen het IARC en de EFSA schrijft het Ctgb:

*"De verschillen tussen de conclusies van IARC en EFSA kunnen worden verklaard door verschillen in beschikbare proefdieronderzoeken en in de gebruikte statistische analyse. Daardoor ontstaan verschillen in interpretatie van de gegevens uit de proefdierstudies. De interpretatie van de epidemiologische studies met glyfosaathoudende middelen verschilt niet veel, maar IARC legt veel nadruk op enkele individuele dierproeven. De EFSA-conclusie bevat meer en veelal recentere proefdierstudies."*⁸⁶

Het Ctgb neemt de positie in dat *"de EFSA-conclusie een adequate weergave is van de gevoerde discussies en de uitkomsten ten aanzien van de beoordeling van de risico's voor de mens. Het Ctgb is ook van mening dat voor glyfosaat geen classificatie voor carcinogeniteit nodig is. Het Ctgb concludeert dat er een veilig gebruik van glyfosaat mogelijk is en dat is het criterium voor goedkeuring van een werkzame stof."*⁸⁷

Zij neemt hier alvast een voorschot op de nog te publiceren beoordeling door het ECHA, die in 2017 wordt verwacht en een eindoordeel moet geven in de IARC/EFSA-controverse. Voor de zekerheid voegt het Ctgb hieraan toe dat het IARC 'geen enkele wettelijke bevoegdheid [heeft] in Europa'.

Conclusie

De wetenschappelijke controverse rondom de risico's van glyfosaathoudende gewasbeschermingsmiddelen is in de context van de hernieuwde toelating van glyfosaat in de Europese Unie hoog opgelaaid. De industrie zaait twijfel aan bevindingen die gedaan zijn op basis van peer-reviewed wetenschappelijk onderzoek dat glyfosaat aanmerkt als potentieel kankerverwekkend. De beoordelingen voor hernieuwde toelating door de bevoegde instanties berusten intussen voor een goed deel op rapporten die in een niet-transparant proces werden opgesteld door de industrie zelf, en die niet openbaar zijn gemaakt en derhalve ook niet zijn onderworpen aan gedegen peer reviews. Daarmee kan worden getwijfeld aan de houdbaarheid van conclusies dat glyfosaat veilig zou zijn voor mens en milieu. Bedrijven zouden zich niet moeten mogen beroepen op bedrijfsgeheim waar het gaat om een oordeel over het toelaten van stoffen die mogelijk schadelijk zijn voor de gezondheid en het welzijn van mens en dier en milieu. Het oordeel van bevoegde instellingen als het BfR, de EFSA en het Ctgb bieden de grondslag op basis waarvan de politiek de bredere maatschappelijke belangenafwegingen moeten maken. Het is onwenselijk als men zich daarbij verlaat op niet-verifieerbaar onderzoek waaraan vanwege de achterliggende aanzienlijke commerciële belangen op z'n minst de schijn van partijdigheid kleeft. Dat oordeel wordt ondersteund door de recente uitspraak van het Europees Hof dat de dossiers met betrekking tot de toelating van gewasbeschermingsmiddelen alsnog volledig openbaar gemaakt dienen te worden, inclusief eerder als 'bedrijfsgeheim' aangemerkte onderdelen.⁸⁸ In de hierboven geschetste context is het niet meer dan prudent wanneer politieke beleidmakers zich zouden beroepen op het voorzorgsbeginsel om niet akkoord te gaan met de toelating van glyfosaat totdat de veiligheid afdoende is bewezen.

Hoofdstuk 5

ONDERZOEK NAAR DE LOBBY IN NEDERLAND VOOR HERNIEUWDE TOELATING VAN GLYFOSAAT

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de lobby van het bedrijfsleven op de politiek, en de mogelijke invloed die zij hiermee heeft gehad. Het behandelt de lobbyactiviteiten gericht op de staatssecretaris van Economische Zaken ten tijde van het politieke besluitvormingsproces over de hernieuwde toelating van glyfosaat, die liep van januari 2015 tot en met september 2016. De standpunten van de staatssecretaris ten opzichte van hernieuwde toelating worden daarbij vergeleken met de lobby van de private sector.

"Ik geloof de grootste producent van glyfosaat niet altijd op zijn blauwe ogen – dat doen wij nooit met producenten"

Staatssecretaris van Economische Zaken
Martijn van Dam,
AO Landbouw en Visserijraad, 5 april 2016.⁸⁹

Wie doet er mee?

Er staat voor zowel de producenten van gewasbeschermingsmiddelen als voor de landbouw veel op het spel als de EU in 2016 moet beslissen of glyfosaat op de Europese markt mag blijven. Door de controverse over de kankerverwekkendheid van glyfosaat dreigt hernieuwde toelating in gevaar te komen. In Nederland voeren twee spelers, de LTO en Nefyto, een actieve lobby om glyfosaat op de Europese markt te houden. In Brussel is de Glyphosate Taskforce (GTF) actief, een verbond van bedrijven die lobbyen voor hernieuwde toelating van glyfosaat. De GTF is niet als zodanig in Nederland actief, maar wel een belangrijke speler in de Europese besluitvorming, en daarmee ook relevant voor de Nederlandse besluitvorming. Veel van hun beleidsadviezen en persreacties worden ook in het Nederlands gepubliceerd.

De politiek debatteert zowel in Brussel als in Den Haag over de hernieuwde toelating. Het Nederlandse debat loopt parallel met de Europese besluitvorming, omdat Nederland in Brussel zijn stem moet uitbrengen. In Brussel stemmen de lidstaten op ambtelijk niveau over hernieuwde toelating. Over het Nederlandse standpunt in Brussel debatteert de staatssecretaris van Economische Zaken, Martijn van Dam, regelmatig met de Tweede Kamer.



LTO



Nefyto



GTF

LTO, de Landbouw- en Tuinorganisatie Nederland.

LTO is de belangenbehartiger van bijna 50.000 agrarische ondernemers. Volgens LTO draagt de totale agrarische sector in Nederland ca. 10 procent bij aan de Nederlandse economie en voorziet het ruim 660.000 Nederlanders van werk en inkomen.⁹⁰ LTO heeft zowel voor 'Den Haag' als 'Brussel' een eigen lobbyist in dienst.⁹¹ Eén daarvan is ingeschreven in het register van de Nederlandse Beroepsvereniging voor Public Affairs (BVPA).⁹² Ook heeft de LTO zich ingeschreven in het lobbyistenregister van de Tweede Kamer.⁹³

Nefyto, de Nederlandse Stichting voor Fytofarmacie.

Nefyto behartigt de belangen van bedrijven die in Nederland gewasbeschermingsmiddelen produceren en/of verkopen. De 14 leden vertegenwoordigen samen 95% van de Nederlandse omzet in gewasbeschermingsmiddelen.⁹⁴ Lid zijn o.a. Syngenta en Monsanto. Nefyto wordt in de praktijk gerund door bureau Brabers, dat de public affairs en lobby verzorgt. Geen van hun lobbyisten staat ingeschreven in het register van BVPA.⁹⁵ Ook staat niemand van Nefyto of bureau Brabers ingeschreven in het lobbyistenregister van de Tweede Kamer.⁹⁶

Glyphosate Taskforce (GTF).

De Glyphosate Taskforce is een verbond van bedrijven die strijden voor hernieuwde toelating van glyfosaat in de EU.⁹⁷ Lid zijn o.a. Monsanto en Syngenta. De communicatie wordt verzorgd door het Duitse PR-bedrijf Genius, dat zich specialiseert in de communicatie van wetenschap naar het bredere publiek, met name op het gebied van *life sciences*.⁹⁸ De lobby wordt verzorgd door public affairsbureau Hume Brophy.⁹⁹ De Glyphosate Taskforce is alleen actief in Brussel, niet in Nederland.

In Brussel overleggen en stemmen ambtelijke experts van de verschillende lidstaten in zogenaamde Comités van Experts over voorstellen van de Europese Commissie. In het geval van de hernieuwde toelating van glyfosaat gaat het om het Standing Committee on Plants, Animals, Food and Feed (SCoPAFF).

Box 8

DE BRUSSELSE LOBBY VAN MONSANTO

Een recent rapport van Corporate Europe Observatory (CEO), een Brusselse NGO die zich bezighoudt met de invloed van lobby op EU-beleid, geeft inzicht in de lobbytactieken van Monsanto in Brussel en de rest van de wereld.¹⁰⁰ Volgens Monsanto zelf gaf het in één jaar (tussen 2014 en 2015) ongeveer 400.000 euro uit aan lobbyen in Brussel. Volgens het rapport ligt dit cijfer in de praktijk veel hoger. Daarnaast gebruikt de landbouwgi-gant allerlei belangenverenigingen (zoals de Glyphosate Taskforce) om invloed uit te oefenen op beleid. Ook worden wetenschappelijke organisaties, zoals het Amerikaanse International Life Sciences Institute (ILSI), gefinancierd door Monsanto en andere bedrijven, volgens CEO om te fungeren als hun wetenschappelijke spreekbuis.

De Nederlandse positie

Het eerste voorstel van de Europese Commissie is om glyfosaat voor 15 jaar toe te laten, gezien het positieve advies van de EFSA over hernieuwde toelating. Op 8 maart 2016 komt het Comité van Experts met de Commissie samen om over dit voorstel te debatteren en stemmen. Voorafgaand aan deze vergadering wordt er op 18 februari in de Tweede Kamer met de staatssecretaris van Economische Zaken Martijn van Dam gedebatteerd over de vraag of Nederland voor of tegen dit voorstel moet stemmen.

Aanvankelijk is de Nederlandse positie helder. Nederland zal vóór hernieuwde toelating stemmen, omdat de staatssecretaris het wetenschappelijke oordeel van de bevoegde instituten (EFSA en Ctgb) wil volgen, die een positief advies gaven. GroenLinks en PvdA dienen echter op 2 maart 2016 een gezamenlijke motie in die de regering oproept om in Brussel tegen het voorstel van de Commissie te stemmen, onder meer vanwege de mogelijk kankerverwekkende eigenschappen van glyfosaat.¹⁰¹ Daarnaast verzoekt de motie Nederland de Commissie om een nieuw voorstel te vragen¹⁰². Van Dam ontraadt de motie en geeft opnieuw aan dat hij in dergelijke kwesties altijd het advies van het Ctgb zal volgen, en daarom vóór zal stemmen.¹⁰³ Toch wordt de motie op 3 maart aangenomen door de Tweede Kamer.¹⁰⁴

De staatssecretaris ziet zich dan verplicht zijn positie te wijzigen. Hij stuurt een dag later, op 4 maart 2016, een brief aan de Kamer waarin hij reageert op de motie. Hij stelt daarin het volgende: *"Ik zal er bij de Europese Commissie op aandringen de beslissing uit te stellen en een nieuw voorstel in te brengen nadat het ECHA haar classificatie heeft afgerond. Dit mede in het licht dat het een toelating betreft voor 15 jaar waar onduidelijkheid is ontstaan omtrent de carcinogeniteit van glyfosaat. Indien het voorstel toch in stemming wordt gebracht, zal Nederland tegen het voorstel van de Europese Commissie stemmen voor hernieuwde toelating van glyfosaat, om recht te doen aan de door uw Kamer aangenomen motie. Nederland zal daarbij aangeven dat een nieuw voorstel gewenst is alvorens te kunnen besluiten."*¹⁰⁵

De staatssecretaris erkent in deze brief dat er geen wetenschappelijke overeenstemming is of glyfosaat al dan niet kankerverwekkend is, waar hij eerder nog over repte. Van Dam wil glyfosaat dan ook pas toelaten wanneer deze onduidelijkheid opgelost is, oftewel nadat het ECHA zijn oordeel bekend heeft gemaakt. Het oordeel van EFSA en Ctgb alleen is nu dus niet meer voldoende om een afgewogen besluit te kunnen nemen.

Reacties van het bedrijfsleven

De LTO en Nefyto reageren snel wanneer duidelijk wordt dat er in de Tweede Kamer geen meerderheid is voor hernieuwde toelating van glyfosaat en Nederland in Brussel tegen dreigt te stemmen. Op 4 maart 2016, de dag nadat de Tweede Kamer de motie heeft aangenomen, brengt de LTO een reactie naar buiten. De LTO is 'bezorgd over de politieke invloed op de toelating van gewasbeschermingsmiddelen'. Zij vindt dat 'de bevindingen van onafhankelijke instituten leidend moeten zijn (en blijven) in de beleidskeuzes' van de staatssecretaris. Ook zouden andere gewasbeschermingsmiddelen een 'zwaardere milieulast' met zich meebrengen.¹⁰⁶

Vlak daarna, op 7 maart, brengt ook Nefyto een persbericht naar buiten, met als kop: 'Politiek legt bijl aan wortel toelatingsbeleid gewasbeschermingsmiddelen'.¹⁰⁷ Het vindt de 'politieke inmenging in het toelatingsbeleid zorgwekkend' aangezien de staatssecretaris in zijn reactie op de aangenomen motie van GroenLinks en PvdA ingaat tegen het positieve advies van het Ctgb.¹⁰⁸ Het stelt dat de zekerheid voor producenten van gewasbeschermingsmiddelen wegvalt wanneer 'de politiek op de stoel van de wetenschappelijke risicobeoordelaars gaat zitten'.¹⁰⁹ Op 7 maart maakt de Glyphosate Taskforce in Brussel ook een statement waarin het nog eens wijst op de 'uitgebreide en grondige evaluaties' van glyfosaat door het EFSA, en de 'bemoeienis van activisten' met het hertoelatingsproces als 'onaanvaardbaar' bestempelt.¹¹⁰

"bemoeienis van activisten met het hertoelatingsproces is onaanvaardbaar" GTF.

1 april

"In het politieke debat worden feitelijke onjuistheden en mythes gebruikt om op basis van ongegronde angst tot besluiten te komen." Monsanto

Op 1 april 2016 brengt ook Monsanto, in reactie op het Nederlandse wetsvoorstel voor een verbod op professioneel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen buiten de landbouw, een bericht naar buiten. Hierin stelt het bedrijf het volgende: *"Monsanto vindt het beperkte verbod een voorbeeld van hoe de discussie over gewasbeschermingsmiddelen op basis van emoties wordt gevoerd zonder dat daarbij rekening wordt gehouden met de feiten. Monsanto vindt het zorgwekkend dat de wetenschappelijke oordelen van instituten, die onafhankelijk van politieke druk opereren, in de wind worden geslagen. In het politieke debat worden feitelijke onjuistheden en mythes gebruikt om op basis van ongegronde angst tot besluiten te komen"*.¹¹¹

Op de eigen website www roundup.nl rept het bedrijf van een 'heksenjacht' waarbij 'rationele gronden ontbreken', als het gaat om het verbieden van *Roundup*.¹¹²

BOX 9

EEN NEDERLANDS DEELVERBOD OP HET GEBRUIK VAN GLYFOSAAT

In Nederland staat het gebruik van glyfosaat al langer ter discussie. In 2011 nam de Tweede Kamer een motie aan die de regering oproept het gebruik van glyfosaathoudende middelen voor niet-commerciële doeleinden te verbieden.¹¹³ In maart 2016 publiceert de staatssecretaris voor Economische Zaken het verbod. Het wordt professionele gebruikers buiten de landbouw niet meer toegestaan om glyfosaat toe te passen op verharde en onverharde oppervlakken. Dit betreft vooral het gebruik van bestrijdingsmiddelen door gemeenten, om parken, sportvelden en de stoep onkruidvrij te houden.

Het verbod moet de schadelijke gevolgen van glyfosaat voor de grondwaterkwaliteit en menselijke gezondheid beperken. Glyfosaat veroorzaakt grote problemen voor de drinkwaterzuivering,¹¹⁴ doordat het via de stoep en het riool in het grond- en rivierwater belandt.¹¹⁵ Het jaagt de waterzuiveringsbedrijven, die het glyfosaat uit het water moeten halen, op hoge kosten.¹¹⁶

Het verbod is van toepassing op gebruik van glyfosaathoudende bestrijdingsmiddelen op verharde oppervlakken, zoals wegen, pleinen en andere infrastructuur, en onverharde terreinen, zoals parken, bossen en tuinen.¹¹⁷ De staatssecretaris heeft het verbod op particulier gebruik op verhardingen uit het wetsvoorstel gehaald, omdat de Raad van State meende dat het onderscheid tussen particulier gebruik op verhard en onverhard terrein incoherent en moeilijk handhaafbaar zijn.¹¹⁸ Verder worden onder andere sport- en recreatieterreinen vooralsnog uitgezonderd van het verbod wegens 'een gebrek aan alternatieven'.¹¹⁹

Het verbod treedt op twee momenten in werking; voor verhard oppervlak is het begin 2016 in werking getreden en voor onverhard oppervlak gaat het verbod in vanaf 2018.¹²⁰ Daarna moeten niet-chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt worden, zoals heet water en hete lucht. Het verbod geldt niet alleen voor glyfosaathoudende middelen, wat wel de belangrijkste onkruidbestrijdingsmiddelen zijn. Met het verbod mogen alle chemische bestrijdingsmiddelen niet langer gebruikt worden.¹²¹

Stakende stemmen

Op 1 april 2016 doet de staatssecretaris in een Kamerbrief uitgebreid verslag van de bespreking in het Comité van Experts op 8 maart. De Europese Commissie heeft tijdens de vergadering het voorstel voor toelating van 15 jaar niet in stemming gebracht omdat er geen gekwalificeerde meerderheid van lidstaten voor hernieuwde toelating zou zijn.¹²² Ook Nederland heeft het voorstel niet gesteund en aangedrongen op uitstel van de stemming. Nederland heeft de Commissie gevraagd te wachten met een nieuw voorstel totdat het ECHA haar onderzoek heeft afgerond, en de onduidelijkheid over de kankerverwekkendheid van glyfosaat is opgelost. De Commissie heeft daar tegenin gebracht dat het advies van het ECHA op zijn vroegst pas gereed is halverwege 2017. Ook heeft zij aangegeven een voorstel pas in stemming te willen brengen als het zeker is dat er een gekwalificeerde meerderheid voor is.

18 februari

Staatssecretaris EZ is voor hernieuwde toelating van glyfosaat.

3 maart

Tweede Kamer neemt motie aan die NL oproept om tegen het voorstel van de Europese Commissie voor hernieuwde toelating glyfosaat te stemmen.

4 maart

Staatssecretaris EZ stelt in Kamerbrief dat hij tegen het voorstel zal stemmen, wil wachten op nader onderzoek omdat er onduidelijkheid is over de mogelijke kankerverwekkende eigenschappen van glyfosaat.

"bezorgd over de politieke invloed op de toelating van gewasbeschermingsmiddelen". LTO

7 maart

"politiek legt bijl aan wortel toelatingsbeleid gewasbeschermingsmiddelen" Nefyto

Omdat de toelating van glyfosaat per 30 juni 2016 verloopt en het advies van het ECHA nog lang op zich zal doen wachten, ziet de Commissie zich geconfronteerd met een dilemma. Als er niet snel gestemd wordt voor hernieuwde toelating, verloopt de goedkeuring en moeten alle glyfosaathoudende bestrijdingsmiddelen per 1 juli 2016 van de markt gehaald worden (mogelijk met een aflever- en opgebruiktermijn van 18 maanden). De Commissie heeft daarom de tegenstanders opgeroepen met amendementsvoorstellen te komen die het voorstel acceptabel zouden maken, zodat zij in april 2016 met een nieuw voorstel kan komen dat wel brede steun geniet.¹²³ Nederland heeft daarop aangegeven dat het alleen in kan stemmen mits in het voorstel expliciet wordt opgenomen dat goedkeuring onmiddellijk wordt ingetrokken indien het advies van het ECHA daar 'aanleiding toe geeft'.¹²⁴ Daarnaast heeft Nederland voorgesteld om de goedkeuringstermijn te beperken tot 10 jaar.

Terug naar Den Haag

In een debat met de Tweede Kamer in april 2016 geeft de staatssecretaris nadere toelichting op de Nederlandse positie. Het is volgens hem niet mogelijk om het advies van het ECHA af te wachten omdat dit pas 2017 wordt gepubliceerd, en de toelating van glyfosaat al in juni 2016 verloopt. Dit levert problemen op, omdat daardoor 'boeren naar andere middelen moeten uitwijken. Die middelen zijn niet perse beter. Integendeel, die hebben vaak grotere negatieve effecten.' Hij stelt in een Kamerbrief van 1 april 2016 dan ook: **"Voor Nederland staat voorop dat er op dit moment op basis van de beoordeling van de rapporterende lidstaat Duitsland en de EFSA en het advies van het Ctgb en het RIVM geen wetenschappelijke aanleiding is om tegen het huidige voorstel te stemmen."**¹²⁵ Dit in tegenspraak met de brief van 4 maart waar de staatssecretaris nog spreekt over 'onduidelijkheid' over de carcinogeniteit van glyfosaat, en aangeeft te willen wachten met de besluitvorming totdat het ECHA haar oordeel heeft geveld.¹²⁶

Daarnaast beroept de staatssecretaris zich op het dictum van de motie van 3 maart, waarin alleen verzocht wordt om niet in te stemmen met het door de Commissie voorgelegde voorstel, en haar te vragen een nieuw voorstel te doen. De motie vraagt dus volgens Van Dam niet om onder geen beding in te stemmen met toelating van glyfosaat. De staatssecretaris geeft daarom aan in te stemmen met een nieuw voorstel van de Commissie als dit aan de Nederlandse voorwaarden voldoet, in casu de mogelijkheid tot intrekking van toelating indien het ECHA-rapport de classificatie voor kankerverwekkendheid wijzigt, en een termijn van 10 jaar in plaats van 15 jaar.

In reactie op een voorstel van GroenLinks om glyfosaat alleen toe te staan tot het moment dat het ECHA haar advies uitbrengt, geeft de staatssecretaris aan dat deze optie 'in het kader van dit soort toelatingen niet mogelijk [is]. Een toelating is altijd langer durend.' Van Dam merkt op dat het Nederlandse voorstel hetzelfde bereikt, namelijk geen glyfosaat op de markt indien het ECHA-rapport daar aanleiding toe geeft.¹²⁷

Het bedrijfsleven vindt het politieke debat te politiek

Op 8 april 2016 publiceert Nefyto een opiniestuk in reactie op het Nederlandse wetsvoorstel voor een verbod op gebruik van glyfosaat op verhardingen. Daarin wordt gesteld dat dit **"gebruiksverbod (...) een precedent [kan] scheppen op grond waarvan de politiek maatregelen neemt om op basis van sentiment en politieke voorkeur de spelregels voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen te omzeilen. De industrie stelt voor miljoenen euro's dossiers samen, maar de vraag of een middel ook echt mag worden gebruikt, wordt dan beantwoord op basis van sentiment en politieke stemming."**¹²⁸

Op 14 april 2016 brengt ook de Glyphosate Taskforce een persbericht naar buiten waarin het oproept om het debat over glyfosaat te 'depolitiseren'. Dit moet volgens hen plaatsvinden op basis van feiten en officiële procedures. Volgens de Taskforce hebben 'het aanjagen van angst, het verspreiden van foute informatie en ongegronde beweringen' het moeilijk gemaakt een 'geïnformeerd debat' te houden.¹²⁹ De Taskforce wijst daarbij nog eens op het positieve oordeel van EFSA over glyfosaat.

Lobbyisten en staatssecretaris praten elkaar na

Het is niet duidelijk wat de invloed is geweest van de lobby van de LTO, Nefyto en Monsanto bij de standpuntbepaling van de staatssecretaris. Staatssecretaris van Dam verklaart zelf een 'rechte lijn' te zien van de motie van de Kamer naar 'de situatie van vandaag', waarbij Nederland vóór hernieuwde toelating is, totdat het ECHA eventueel concludeert dat de gezondheidsrisico's te groot zijn. Vaststaat echter dat hij op 4 maart 2016 nog tegen hernieuwde toelating was in verband met de 'onduidelijkheid over de carcinogeniteit', en het onderzoek van het ECHA wilde afwachten, maar kort daarna van gedachten is veranderd en glyfosaat toch voor voorsnog 10 jaar wil toestaan. Nadat van Dam op 4 maart 2016 had aangegeven tegen het voorstel van de Europese Commissie voor hernieuwde toelating van glyfosaat te zullen stemmen, komt er direct een tegenantwoord vanuit de belangenorganisatie voor de landbouw en bestrijdingsmiddelenproducenten. Zowel de LTO als Nefyto maken openbare statements waarin zij verklaren ten zeerste tegen deze beleidskeuze te zijn. Wat er achter de schermen aan beleidsbeïnvloeding heeft plaatsgevonden weten we niet. De argumenten die door de staatssecretaris en in de lobby van de LTO, Nefyto, de GTF en Monsanto worden gebruikt vertonen wel opvallend grote overeenkomsten.

Zo stelt de staatssecretaris: "Nederland heeft vertrouwen in het wetenschappelijk oordeel van de bevoegde instanties (het Ctgb en het EFSA), die een positief advies geven over hernieuwde toelating." Daarnaast is volgens de staatssecretaris uitstel van hernieuwde toelating geen optie, omdat dit boeren zou dwingen naar andere middelen uit te wijken die vaak grotere negatieve effecten hebben. De LTO, Nefyto en Monsanto gebruiken hoofdzakelijk de volgende argumenten: 1) de discussie over glyfosaat mag niet 'gepolitiseerd' worden, maar moet op basis van de wetenschap gevoerd worden. 2) Andere gewasbeschermingsmiddelen hebben vaak negatievere gevolgen dan glyfosaat.

Een nieuw voorstel voor hernieuwde toelating

Bij de volgende vergadering van het Comité van Experts op 18 en 19 mei 2016 wil de Europese Commissie een aangepast voorstel aan de lidstaten voorleggen. In dit voorstel is opgenomen dat, indien het ECHA glyfosaat als kankerverwekkend beoordeelt, dit 'gevolgen zal hebben' voor de toelating van de stof.¹³⁰ Daarnaast gaat het voorstel uit van een termijn van negen jaar, in plaats van de eerdere vijftien jaar. Staatssecretaris Van Dam geeft in een brief op 13 mei aan dat Nederland met dit voorstel in zal stemmen, omdat het 'voldoet aan de door Nederland gestelde voorwaarden'.¹³¹

Op 17 mei 2016, een dag voor de vergadering van het Comité van Experts, brengt de LTO een bericht naar buiten waarin zij haar tevredenheid uitdrukt met het voornemen van de staatssecretaris om voor het voorstel van de Commissie te stemmen: 'de staatssecretaris baseert zich op advies van instanties die daarvoor in het leven zijn geroepen'. Een oproep om tegen toelating te stemmen doet LTO af als 'niet gebaseerd op het wetenschappelijk oordeel van instanties als het EFSA en het Ctgb'.¹³²

Bij de vergadering van het Comité van Experts op 18 en 19 mei brengt de Europese Commissie het voorstel echter opnieuw niet in stemming, omdat er nog altijd geen gekwalificeerde meerderheid voor zou zijn (wel een 'gewone' meerderheid van de lidstaten). Zeven lidstaten, waaronder de rapporterende lidstaat Duitsland, zouden zich onthouden van stemming, en twee lidstaten zouden tegen stemmen. Nederland heeft tijdens de vergadering expliciet gewezen op de verantwoordelijkheid van rapporterend lidstaat Duitsland en gevraagd hoe die zijn beoordeling weegt. Dit omdat Duitsland, ondanks de beoordeling van de eigen autoriteiten (het BfR) dat glyfosaat toelaatbaar is, en ondanks de eerdere belofte om vóór te stemmen, van positie is veranderd en zich nu juist wil onthouden van stemming over goedkeuring.¹³³ Daarop heeft de Commissie een nieuw voorstel gedaan, namelijk om de goedkeuringstermijn van glyfosaat te verlengen tot het moment in 2017 dat het ECHA haar advies uitbrengt. In reactie op deze vergadering brengt de LTO op 20 mei 2016 een nieuw persbericht naar

LTO is blij met de Nederlandse stem voor hernieuwde toelating: "de staatssecretaris baseert zich op advies van instanties die daarvoor in het leven zijn geroepen."

18&19 mei

De Europese lidstaten bespreken opnieuw de toelating van glyfosaat. Geen overeenstemming.

"het aanjagen van angst, het verspreiden van foute informatie en ongegronde beweringen" hebben het moeilijk gemaakt een "geïnformeerd debat" te houden.
GTF

14 april

20 mei

"zorgelijke ontwikkeling"
LTO

buiten. Hierin noemt zij dit uitstel een 'zorgelijke ontwikkeling', en herhaalt dat 'een besluit over toelating [...] gebaseerd [moet] zijn op advies van instanties die daarvoor in het leven zijn geroepen' zoals het EFSA en de Ctgb. Op dezelfde dag maakt ook Monsanto een publiek statement waarin het stelt dat uitstel van toelating niet wetenschappelijk verantwoord is en Europese boeren en de chemische industrie op een achterstand zet.¹³⁴

25 mei

Staatssecretaris Van Dam
spreekt zich opnieuw uit
voor hernieuwde toelating
glyfosaat.

Tijdens een Kamerdebat op 25 mei 2016 legt de staatssecretaris uit hoe hij zijn huidige positie ten opzichte van de goedkeuring van glyfosaat (toelating voor tien jaar met een ontsnappingsclausule mocht het ECHA besluiten dat glyfosaat kankerverwekkend is) rijmt met zijn eerdere positie (glyfosaat kan niet worden toegelaten voordat het EHCA-advies gepubliceerd is). Van Dam legt nu uit dat Nederland niet kan wachten op het advies van het ECHA over de kankerverwekkendheid van glyfosaat, omdat dit pas verschijnt nádat de huidige toelatingstermijn is verstreken. Nederland heeft daarom de Commissie gevraagd om in het voorstel op te nemen dat toelating ingetrokken kan worden indien het ECHA concludeert dat glyfosaat mogelijk kankerverwekkend is. Omdat de Commissie dit heeft toegevoegd, is volgens de staatssecretaris voldaan aan de wensen van de Tweede Kamer, en kan hij het voorstel steunen. Van Dam ziet daarom 'een rechte lijn van de motie van de Kamer naar de situatie van vandaag'.¹³⁵

"Uitstel van toelating is niet
wetenschappelijk verant-
woord, en stelt Europese
boeren en de chemo-indus-
trie op achterstand."
Monsanto

Box 10 HET BELANG VAN DE WOB

Door een beroep op de Wet Openbaarheid Bestuur (WOB) te doen kan de overheid gedwongen worden transparant te zijn en inzage te geven in documenten met betrekking tot de besluitvormingsprocessen binnen ministeries, en de invloed van bedrijven daarbij. In juli 2015 deed SOMO in opdracht van Oxfam Novib een WOB-verzoek bij het Ministerie van Financiën om informatie te verkrijgen over de lobby van de belastingadviessector en het bedrijfsleven bij de totstandkoming van fiscaal beleid in Nederland. Uit de documenten, die in juni 2016 vrijkwamen, blijkt dat deze een ingrijpende rol spelen bij de ontwikkeling van fiscaal beleid.¹³⁶ Zo blijkt dat het Ministerie van Financiën regelmatig overlegt met onder andere de werkgeversorganisatie VNO-NCW, en dat de twee soms zelfs gezamenlijk optrekken.

De Volkskrant heeft door middel van een WOB-verzoek succesvol inzicht weten te krijgen in de agenda's van Nederlandse bewindspersonen. De krant diende een WOB-verzoek in, waarop de Rijksoverheid in maart 2016 een overzicht publiceerde van alle afspraken die externe organisaties (waaronder bedrijven) hadden met bewindspersonen in de periode 5 november 2012 tot begin oktober 2015.¹³⁷ Uit de beantwoording van het WOB-verzoek blijkt dat de staatssecretaris van Economische Zaken in deze periode maar liefst 46 keer een afspraak had met LTO Nederland.¹³⁸ Over een periode van drie jaar betekent dit dat de LTO gemiddeld ongeveer een keer in de drie weken bij de staatssecretaris langskwam.¹³⁹ Nefyto kwam volgens het overzicht slechts twee keer langs. Monsanto, Syngenta en Bayer zijn helemaal niet langs geweest. Greenpeace bezocht drie maal de staatssecretaris. Natuur & Milieu had vijf keer een afspraak. Al deze afspraken kunnen over ieder onderwerp gegaan zijn, de gespreksonderwerpen zijn niet bekend gemaakt. Welk onderwerp er voor de afspraken op de agenda stond maakte geen onderdeel uit van het WOB-verzoek. We weten dus niet wat er tijdens de afspraken besproken is.

Er is geen overzicht van de afspraken van de staatssecretaris in de periode januari 2016 – augustus 2016, toen de politieke besluitvorming over hernieuwde toelating van glyfosaat in de EU begon en eindigde. Er is dus niets bekend over telefoongesprekken of e-mailcontacten tussen de staatssecretaris en het bedrijfsleven in deze periode.¹⁴⁰ De auteurs hebben er bewust voor gekozen zich voor dit onderzoek te beperken tot openbare bronnen, juist om zodoende het gebrek aan transparantie zichtbaar te maken. Het is daarom niet mogelijk om verbanden te leggen tussen de stellingname van de staatssecretaris over glyfosaat, en de afspraken met private belangenbehartigers.

Vertrouwen in de wetenschap

Staatssecretaris van Dam becommentarieert de wetenschappelijke discussie over de mogelijke kankerverwekkendheid van glyfosaat aldus: *"de onderzoekers spreken elkaar tegen, maar de meeste wetenschappers zijn van mening dat verantwoord gebruik mogelijk is. Zij hebben daarbij de rapporten meegewogen die in opdracht van het WHO zijn gemaakt."*¹⁴¹ Hij beroept zich daarom, in reactie op twee moties van GroenLinks om beperkingen op het gebruik van glyfosaat op te nemen, opnieuw op het wetenschappelijke advies over toelating van glyfosaat: *"de wetenschappelijke toetsing is overduidelijk geweest. De verschillende partijen die hiernaar hebben gekeken, hebben namelijk geen reden gezien om de toelating niet door te laten gaan. Ik vind het van belang dat wij met elkaar vertrouwen hebben in de wetenschap op het moment dat zij dergelijke beoordelingen uitvoert."*¹⁴² De staatssecretaris stelt daarnaast dat de lidstaten zelf verantwoordelijk zijn voor het opleggen van eventuele beperkingen in het gebruik van glyfosaat. De twee moties worden niet aangenomen door de Tweede Kamer.¹⁴³

27 mei

"het gebrek aan vertrou-
wen dat wordt geuit niet
alleen in de richting van
onze industrie maar ook
tot de instanties die ertoe
zijn aangewezen om onze
producten te toetsen aan
de meest strenge toela-
tingseisen."
Nefyto

Op 27 mei 2016 brengt Nefyto een position paper naar buiten waarin het nog eens wijst op 'het gebrek aan vertrouwen dat wordt geuit niet alleen in de richting van onze industrie maar ook tot de instanties die ertoe zijn aangewezen om onze producten te toetsen aan de meest strenge toelatingseisen'.¹⁴⁴ Ook stelt het dat glyfosaat goed scoort op milieueffecten in vergelijking met andere onkruidbestrijdingsmethoden. Zij baseren zich hierbij op een onderzoek van de Universiteit van Wageningen naar de milieueffecten van verschillende bestrijdingsmiddelen. Dit onderzoek concludeert dat bestrijdingsmiddelen met glyfosaat lagere milieueffecten hebben dan niet-chemische bestrijdingsmiddelen.¹⁴⁵ Een review in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu plaatst echter grote vraagtekens bij de methodologie en de conclusies van dit onderzoek. (zie box 11 hieronder).

Dat zowel de staatssecretaris als het bedrijfsleven oproepen tot vertrouwen in de wetenschappelijke oordelen over glyfosaat mag zorgwekkend genoemd worden in het licht van de bevindingen in hoofdstuk 4. Daar bleek immers dat deze wetenschappelijke oordelen grotendeels tot stand zijn gekomen op basis van door de industrie (Monsanto) gefinancierd onderzoek dat volgens een niet-transparant proces tot stand is gekomen, en pas na lang aandringen deels openbaar is gemaakt. Daarnaast is er sprake van mogelijke belangenverstremgeling bij sommige wetenschappers die meewerken aan de risicobeoordelingen van het EFSA. Het is opmerkelijk dat de staatssecretaris zich zonder de hier gepaste terughoudendheid beroept op deze wetenschappelijke oordelen.

Box 11 GROTE TWIJFELS OVER GLYFOSAATSTUDIE

In 2012 publiceerde de afdeling Plant Research International van de Universiteit Wageningen een onderzoek waaruit blijkt dat chemische bestrijdingstechnieken, zoals bestrijdingsmiddelen met glyfosaat, een lagere milieu-impact hebben bij gebruik op verhardingen (zoals de straat) dan niet-chemische methoden.¹⁴⁶ In het onderzoek is de milieu-impact vergeleken van de in Nederland meest gangbare onkruidbestrijdingstechnieken op verhardingen: borstelen, branden, heet water, hete lucht en herbicide (glyfosaat).

Een review in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu door een onderzoeker van de Universiteit Leiden plaatst grote vraagtekens bij, met name de methodologie van dit onderzoek.¹⁴⁷ Zo merkt de onderzoeker op: *"de quickscan is – tegen de gebruiken en ISO-normen in – nauwelijks gereviewed, en er zijn geen stakeholders bij betrokken geweest. Op veel punten is de studie onvolledig gerapporteerd. Voor deze complexe materie is een quickscan duidelijk niet genoeg."*¹⁴⁸ Hij geeft ook aan dat *"dankzij de bereidwillige medewerking van de auteur van de quickscan de reviewer een aantal berekeningen [kon] controleren en een aantal nadere analyses [kon] uitvoeren. Hieruit*

komt naar voren dat er een aantal merkwaardige elementen in de studie zitten, onder meer wat betreft karakterisering en weging, maar dat geen enkele van deze dubieuze punten geïsoleerd gezien veel invloed heeft op het resultaat van de studie. Wel zou het beeld kunnen wijzigen wanneer er op meerdere fronten duidelijk andere technieken gebruikt zouden worden.”¹⁴⁹ De reviewer concludeert tot slot dat de gebruikte methodologie zich niet leent voor een openbare vergelijkende studie, en constateert ‘met verbazing’ dat resultaten uit hun context worden gelicht.¹⁵⁰

In het licht van deze buitengewoon kritische bespreking, is het dubieus dat de studie van de Universiteit van Wageningen wel herhaaldelijk wordt aangehaald, door zowel het bedrijfsleven als de staatssecretaris, om aan te tonen dat alternatieven voor glyfosaat ergere milieueffecten zouden hebben.

De Europese Commissie trekt de besluitvorming naar zich toe

Op 6 juni 2016 komen de ambtelijke experts van de lidstaten opnieuw bijeen in het Comité van Experts om met de Europese Commissie te vergaderen over de hernieuwde toelating van glyfosaat. Daarbij wordt gestemd over het voorstel van de Commissie om de toelating van glyfosaat te verlengen tot het moment dat het ECHA haar uitspraak doet, met als uiterste datum 31 december 2017. Er blijkt echter nog altijd geen gekwalificeerde meerderheid voor dit voorstel te zijn. De Europese Commissie besluit daarop om het voorstel voor te leggen aan het zogeheten ‘Appeal Committee’ (Comité van Beroep), bestaande uit de hoogste ambtelijke vertegenwoordigers van de lidstaten (het Comité van Experts bestaat uit door de lidstaten afgevaardigde experts vanuit het ministerie). De Europese Commissie kan dit Comité van Beroep bijeen roepen om alsnog steun te zoeken als het in het Comité van Experts geen gekwalificeerde meerderheid kan vinden voor een voorstel.¹⁵¹ De Commissie is daarna alsnog bevoegd om te besluiten haar voorstel, ook bij gebrek aan een gekwalificeerde meerderheid, door te voeren.

Op 24 juni komt het Comité van Beroep samen, en blijkt er ook hier geen gekwalificeerde meerderheid van lidstaten vóór (noch tegen) het voorstel te zijn. In een artikel in Trouw op 24 juni beklagt de voorzitter van de werkgroep Plantgezondheid van de LTO zich over het ‘politieke spel dat de wetenschap overvleugelt’.¹⁵² De voorzitter memoreert nog maar eens dat de schade bij gebruik van alternatieven voor glyfosaat juist groter kan zijn dan door glyfosaat zelf. Hierbij baseert de LTO zich waarschijnlijk op het eerder genoemde onderzoek van de Universiteit van Wageningen naar de milieueffecten van verschillende bestrijdingsmiddelen. Op 29 juni brengt ook de Glyphosate Taskforce een bericht naar buiten waarin het zich opnieuw beklagt over de ‘politisering’ van het besluitvormingsproces in de EU.¹⁵³

Uiteindelijk besluit De Europese Commissie op 29 juni 2016, één dag voordat de toelating zou verlopen, om haar laatste voorstel toch door te voeren, ondanks het gebrek aan steun van de lidstaten. De goedkeuring van glyfosaat is daarmee met 18 maanden verlengd tot na het ECHA-advies, tot uiterlijk 31 december 2017.¹⁵⁴ De Commissie benadrukt daarbij dat lidstaten, ook bij goedkeuring van glyfosaat, nog altijd de mogelijkheid hebben om zelf het gebruik en toepassing van de stof te beperken.¹⁵⁵ Volgens Vytenis Andriukaitis, de Eurocommissaris voor Gezondheid en Voedselveiligheid, hebben ‘de lidstaten geen verantwoordelijkheid willen nemen’¹⁵⁶ door niet over hernieuwde toelating van glyfosaat te willen stemmen, en ‘verschuielen zij zich achter het besluit van de Commissie’.¹⁵⁷ Nieuwssite Politico bevestigt dit en bericht dat een aantal lidstaten, waaronder Frankrijk, Duitsland en Italië, er bij de Commissie op hebben aangedrongen door te gaan met de toelating van glyfosaat, ook zonder hun steun.¹⁵⁸ Volgens het bericht zouden zij zich inderdaad willen verschuilen achter de Commissie en niet zelf verantwoordelijkheid willen nemen vanwege de negatieve publieke opinie rond het bestrijdingsmiddel. Duitsland ontkent overigens deze aantijgingen.¹⁵⁹

Box 12

ACHTER GESLOTEN BRUSSELSE DEUREN

De NGO Corporate Europe Observatory (CEO) wist de hand te leggen op het verslag van een gesprek op 4 april tussen de Eurocommissaris voor Volksgezondheid en vertegenwoordigers van de landbouw en industrie.¹⁶⁰ Aan het gesprek doen de volgende organisaties mee: de Europese koepel van landbouworganisaties COPA-COGECA, de Europese belangenvereniging van pesticideproducenten ECPA (European Crop Protection Association), de belangenvereniging van de Europese chemische industrie CEFIC (European Chemical Industry Council), en de Agri-Food Chain Coalition, dat elf koepelverenigingen in de landbouwvoedselketen vertegenwoordigt, zoals boeren, producenten van landbouwmachines, en de voedselindustrie.

In het gesprek ‘herinnert’ de Eurocommissaris de lobbyisten aan hun ‘verantwoordelijkheid’ om met Europarlementariërs en de lidstaten te praten om hen over te halen de hernieuwde toelating te steunen. COPA-COGECA ‘informeert’ de Eurocommissaris ook nog dat de Britse landbouwsector het glyfosaatdossier nauwlettend volgt en dat het ook hun ‘positie in het Brexit-referendum kan beïnvloeden’, wanneer ‘de wetenschap niet gevolgd wordt’. De organisatie bevestigt ook nog eens zijn volste vertrouwen in de EFSA, en benadrukt dat dit vertrouwen breed gedeeld dient te worden. De Eurocommissaris verklaart in het gesprek nog dat hij de transparantie verbeteren, belangenverstrengeling tegengaan en financieringsregels verscherpen wil om het vertrouwen in de EFSA te herstellen.

Het gesprek laat nogmaals ten overvloede zien hoe het bedrijfsleven en de politiek samenwerken om glyfosaat toe te laten. De Eurocommissaris roept nota bene zelf de bedrijven op om in de lidstaten te gaan lobbyen.

LTO beklagt zich in media over ‘het politieke spel dat de wetenschap overvleugelt’.

6 juni



Europese lidstaten komen opnieuw bijeen om te discussiëren over de toelating van glyfosaat. Een nieuw voorstel voor beperkte toelating van slechts 1 jaar wordt niet gesteund.

24 juni



De EU discussieert nu in het Comité van Beroep verder over hernieuwde toelating. Nog altijd geen overeenstemming.

29 juni



De Europese Commissie besluit om glyfosaat toch opnieuw toe te laten, ondanks het gebrek aan steun van de lidstaten. Glyfosaat is nu tot en met 31 december 2017 toegelaten.

Dit onderzoek toont aan dat private, commerciële belangen een grote invloed hebben gehad op de politieke besluitvorming rond de hernieuwde toelating van glyfosaat. Het bedrijfsleven heeft zowel op de wetenschappelijke beoordeling van de gezondheidsrisico's van glyfosaat als op het politieke besluitvormingsproces zelf, invloed uitgeoefend. Zo kwam de wetenschappelijke beoordeling tot stand op basis van door de industrie zelf aangeleverde studies, zoals overigens gebruikelijk is en door de standaardprocedures toegestaan wordt. De studies zijn pas in een zeer laat stadium en na uitvoerig aandringen van maatschappelijke organisaties in beperkte mate openbaar gemaakt in zogenaamde *reading rooms*.¹⁶¹ Een schijn van belangenverstremming is er ook doordat er banden bestaan tussen wetenschappers die bij de beoordelingen betrokken zijn en het bedrijfsleven.

Daarnaast is door de LTO en Nefyto voor hernieuwde toelating van glyfosaat gelobbyd richting de staatssecretaris van Economische Zaken. Uit het onderzoek blijkt dat de staatssecretaris de argumenten en het frame van het bedrijfsleven grotendeels heeft overgenomen. Hoewel er serieuze wetenschappelijke controverses bestaan over de risico's van glyfosaat, volgt de staatssecretaris het bedrijfsleven in de argumentatie dat 'de wetenschap' geen bezwaar ziet tegen hernieuwde toelating van glyfosaat. Ook stelde de staatssecretaris, in lijn met het de lobby van de private sector, dat andere bestrijdingsmiddelen negatievere effecten zouden hebben. Over de studie waarop deze uitspraak is gebaseerd bestaan evenwel grote twijfels. Het bedrijfsleven lijkt er zodoende in geslaagd om onderzoek dat niet in hun straatje past verdacht te maken en als niet-wetenschappelijk weg te zetten. Gebrekkig onderzoek dat hun frame versterkt, wordt wel gebruikt om hun argumentatie kracht bij te zetten.

In de ogen van Lobbywatch Nederland is hier sprake van *corporate capture*. De EU en Nederland zijn afgestapt van het voorzorgbeginsel door glyfosaat opnieuw toe te laten op de Europese markt. Hoewel de European Chemicals Authority (ECHA) nog geen uitspraak heeft gedaan over de gezondheidsrisico's van glyfosaat wordt het middel opnieuw toegelaten, zij het in eerste instantie voor anderhalf jaar. Hiermee laat de Europese Commissie de (commerciële) belangen van

de landbouw en producenten van glyfosaathoudende bestrijdingsmiddelen prevaleren boven het algemene belang, de volksgezondheid voedselveiligheid en biodiversiteit.

Al met al lijkt de invloed van het bedrijfsleven in het besluitvormingsproces groot. Maar omdat de overheid te weinig inzicht geeft in de wijze waarop zij belangen weegt, is er geen controle mogelijk over de mate waarin het bedrijfsleven de politieke besluitvorming daadwerkelijk beïnvloedt. De overheid moet daarom transparanter zijn over de wijze waarop zij omgaat met lobbyisten en hoe zij belangen weegt. Ook moet er meer gedaan worden om de onafhankelijkheid en kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek te borgen, onder andere door onderzoeken die gebruikt worden bij de totstandkoming van beleid openbaar te maken.

Aanbevelingen

Daarom doet Lobbywatch Nederland de volgende aanbevelingen aan de Nederlandse overheid:

- 1.** Voer een verplichte **lobbyparagraaf** in (de zogenaamde *'legislative footprint'*). De huidige lobbyparagraaf die wordt opgenomen in de Memorie van Toelichting bij wetsvoorstellen is te summier, en geeft te weinig inzicht in hoe er gelobbyd is, en wat daarmee is gedaan. In alle wetsvoorstellen, en zoveel mogelijk ook in andere beleidsstukken en besluitvormingsprocessen, moet een lobbyparagraaf opgenomen worden die registreert en samenvat:
 - welke externe inbreng is gegeven,
 - hoe die in de wetgeving of het beleid is meegenomen,
 - door wie deze is ingebracht, en
 - welke contacten hebben plaatsgevonden tussen lobbyisten aan de ene kant en ambtenaren, toezicht houders en parlementsleden aan de andere kant.Registratie van de externe inbreng vindt plaats tijdens het besluitvormingsproces, en de externe inbreng zelf wordt uiterlijk een maand na indiening openbaar gemaakt.
- 2.** De grondslag van openbaarheid van bestuur is: 'openbaar, tenzij'. Nog te vaak wordt dit principe andersom uitgelegd. Pas na een WOB-verzoek van

de Volkskrant hebben alle bewindspersonen hun agenda in de periode oktober 2012-november 2015 openbaar gemaakt. Hoewel sommige bewindspersonen al een selectie van hun agenda online zetten, gebeurt dit niet structureel. Het is ook niet duidelijk waarom afspraken wel of niet in hun publieke agenda worden gezet. In de kabinetsreactie op de initiatiefnota 'Lobby in daglicht: luisteren en laten zien' stelt het kabinet dat besloten is 'om meer inzicht te geven in agenda-afspraken van de bewindspersonen, door hen afgelegde werkbezoeken en gehouden toespraken door publicatie op www.rijksoverheid.nl'.¹⁶² Wat er onder meer inzicht wordt verstaan is niet duidelijk. Daarom doet Lobbywatch de volgende beleidsaanbeveling:

De **agenda's** van bewindspersonen, ambtenaren met beslissingsbevoegdheden, parlementsleden en toezichthouders dienen actief openbaar gemaakt te worden. De agenda's moeten ex ante openbaar worden gemaakt, tenzij er gegronde redenen zijn om dit niet te doen. Alle afspraken van de bewindspersonen en het ministerie met externe organisaties en de gespreksonderwerpen moeten openbaar gemaakt worden op de website van het betreffende ministerie. Deze moeten ook gearchiveerd worden.

3. Uit dit onderzoek blijkt dat Nefyto en de LTO actief lobbyden voor hernieuwde toelating van glyfosaat. Alleen de LTO staat ingeschreven bij het lobbyregister in de Tweede Kamer, en van zowel de LTO als Nefyto staan geen huidige lobbyisten ingeschreven bij de BVPA. Dit illustreert dat meer transparantie noodzakelijk is over wie er lobbyen en voor welke belangen, en of zij een gedragscode naleven. Daarom roept Lobbywatch Nederland op tot de invoer van een breder lobbyregister, en een autoriteit die toeziet op de naleving van de gedragscode.

Voer een **lobbyregister** in dat verplicht is voor organisaties die minimaal 0.25 FTE op jaarbasis besteden aan lobbyactiviteiten en belangenbehartiging. Aansluitend bij het Europese Transparantieregister en de bijbehorende gedragscode, vallen hieronder alle activiteiten waarmee men - direct of indirect - invloed wil uitoefenen op de beleidsvorming, de uitvoering van het beleid of de besluitvorming van de Nederlandse overheid, ongeacht het gebruikte communicatiekanaal of communicatiemiddel.¹⁶³ In dit lobbyregister moeten minimaal de volgende gegevens worden opgenomen:

- naam organisatie,
- naam/namen van belangrijkste lobbyisten,
- de beleidsgebieden waarop gelobbyd wordt, en
- de financiële middelen die door de organisatie

worden ingezet voor lobbyactiviteiten op jaarbasis. De registratie moet laagdrempelig zijn. Naast het lobbyregister moet er tevens een bezoekersregister bestaan bij ministeries en het parlement waar organisaties, groepen of personen zich registreren die niet aan de drempel voor het verplichte lobbyregister voldoen.¹⁶⁴ Het belang van vrije en open toegang voor eenieder tot de overheid en politiek moet erkend worden en een lobbyregister mag deze toegang op geen enkele manier beperken.

4. Een voldoende toegeruste en **onafhankelijke autoriteit** dient belast te zijn met toezicht en handhaving van de regels met betrekking tot het register en transparantie van lobbyen.

5. Het besluitvormingstraject over de hernieuwde toelating van glyfosaat laat zien van hoe evident belang het is dat wetenschappelijk advies van universiteiten en agentschappen onafhankelijk tot stand komt. Op dit moment zijn daar gerede twijfels over. De positie van wetenschappers aan universiteiten en experts bij toetsingsagentschappen lijkt niet los te staan van bedrijfsbelangen. Universiteiten worden bovendien steeds afhankelijker van externe financiering, vaak afkomstig van private partijen. Er is daarbij onvoldoende zicht op mogelijke belangenverstremming van onderzoekers bij agentschappen.

Indien **wetenschappelijke studie(s) en onderzoeken** ten grondslag liggen aan besluit en beleid – van zowel ministeries als toezichthouders – moet openbaar worden gemaakt:

- wie de opdrachtgever was,
- door wie het onderzoek (uiteindelijk) is gefinancierd,
- wie de auteurs zijn en welke eventuele nevenfuncties zij hebben, en
- welke data gebruikt zijn bij de totstandkoming van het onderzoek.

VOOR VERDERE INFORMATIE EN ONDERZOEK OVER LOBBYEN BEVEELT LOBBYWATCH NEDERLAND DE VOLGENDE RAPPORTEN AAN:

- SOMO, 2013, Taking Lobbying Public, <https://www.somo.nl/nl/wp-content/uploads/sites/2/2013/12/Taking-Lobbying-Public.pdf>.
- Transparency International Nederland, 2015, Lifting the lid on lobbying, <http://www.transparency.nl/2015/04/lobbyen-in-nederland/>.
- SOMO, 2016, A structural problem in the shadows. Lobbying by banks in the Netherlands, <https://www.somo.nl/wp-content/uploads/2016/11/A-structural-problem-1.pdf>.
- Korteweg, A. & Huisman, E., 2016, Lobbyland. De geheime krachten in Den Haag.

Een overzicht van recente rapporten en meer achtergrondinformatie over lobby kunt u ook vinden op: www.lobbywatch.nl

Noten

Alle online bronnen in dit onderzoek waren toegankelijk per 8 december 2016.

INTRODUCTIE

- 1 Transparency International Nederland, "Lobbyen in Nederland", 2015, <http://www.transparency.nl/2015/04/lobbyen-in-nederland/>.

HOOFDSTUK 1

- 2 SOMO, "Taking Lobbying Public", 2013, p. 15.
- 3 BVPA, "Visie op het vak", 2016, <http://bvpa.nl/over-bvpa/visie-op-het-vak>.
- 4 Transparency International Nederland, 2015, "Lifting the lid on lobbying", p. 34
- 5 Lees hierover meer in SOMO, "A structural problem in the shadows. Lobbying by banks in the Netherlands", 2016, p. 4.
- 6 Ibid.
- 7 Transparency International Nederland, "Lobbyen in Nederland", 2015, <http://www.transparency.nl/2015/04/lobbyen-in-nederland/>
- 8 Tweede Kamer, "Lobbyistenregister 25 oktober 2016", 25 oktober 2016, https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_25_oktober_2016.pdf.
- 9 Barth et al., 2012, geciteerd in SOMO, "Taking Lobbying Public", 2013, p.14
- 10 OESO, 2009, geciteerd in SOMO, "Taking Lobbying Public", 2013, p.15
- 11 SOMO, "Taking Lobbying Public", 2013, p. 15
- 12 Kwak, J., 2013, geciteerd in SOMO, "Taking Lobbying Public", 2013, p. 15
- 13 Ibid.
- 14 Ibid.
- 15 Ibid.
- 16 Bloomberg, "Monsanto's Roundup could get whacked by European regulators", 2016, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-03-10/monsanto-s-roundup-could-get-whacked-by-european-regulators>.

HOOFDSTUK 3

- 17 Volgens de website van de Glyfosate Taskforce (www.glyphosate.eu) zijn de volgende bedrijven lid: ADAMA Agan Ltd., Agria S.A., Agro Trade GmbH, Albaugh UK Limited, Arysta Lifesciences SAS, Barclay Chemicals (Manufacturing) Ltd., Brokden SL, Bros Spolka Jawna B. P. Miranowscy, Cheminova A/S, Coromandel International Ltd, EXCEL CROP CARE(Europe) NV, Helm AG, Industrias Afrasa S.A., Monsanto Europe S.A./N.V., Nufarm GmbH & Co KG, Rotam Agrochemical Europe Limited, Sapec Agro S.A., Sinon Corporation, Société Financière de Pontarlier, Syngenta Limited, United Phosphorus Ltd, Wynca UK Limited.
- 18 Glyphosate Taskforce, "What is glyphosate?", 6 november 2013, <http://www.glyphosate.eu/glyphosate-basics/what-glyphosate>
- 19 Glyphosate Taskforce, "History of glyphosate", 25 oktober 2012, <http://www.glyphosate.eu/history-glyphosate>
- 20 Arne van der Wal, 'Kijktip: ruzie over het gif dat Roundup heet', 24 februari 2015. <https://www.ftm.nl/artikelen/kijktip-ruzie-over-het-gif-dat-roundup-heet>
- 21 Eurostat, "Pesticide sales statistics", Augustus 2016, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Pesticides_sales_statistics&oldid=269099.
- 22 Glyphosate Taskforce, "FAQ", 2016, <http://www.glyphosate.eu/faq>.
- 23 Zo meldt een voorlichtingsbrochure van de Oregon State University and the U.S. Environmental Protection Agency: 'Pure glyphosate is low in toxicity, but products usually contain other ingredients that help the glyphosate get into the plants. The other ingredients in the product can make the product more toxic.' NPIC, Glyphosate – General Fact Sheet, 2015. <http://npic.orst.edu/factsheets/glyphogen.html>
- 24 J.P. Myers et al., Concerns over use of glyphosate-based herbicides and risks associated with exposures: a consensus statement, Environmental Health 2016. <https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12940-016-0117-0>
- 25 Vewin, "Vewin ingezonden brief in Volkskrant: Onschuldige alledoder?", 19 februari 2014, http://www.vewin.nl/nieuws/paginas/Vewin_ingezonden_brief_in_Volkskrant_Onschuldige_alledoder_24.aspx.

- 26 Zie voor een overzicht: Friends of the Earth Europe, "The environmental impacts of glyphosate", juni 2013, https://www.foeeurope.org/sites/default/files/press_releases/foee_5_environmental_impacts_glyphosate.pdf.
- 27 Zie bijv. P. Rzymiski, T. Kubacki & B. Poniedzalek, The effect of glyphosate-based herbicide on aquatic organisms – a case study, 2013. In: Limnological Review (2013) 13, 4: 215-220. <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/limre.2013.13.issue-4/limre-2013-0024/limre-2013-0024.xml>
- 28 Verordening (EG) Nr. 178/2002 van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2002 tot vaststelling van de algemene beginselen en voorschriften van de levensmiddelenwetgeving, tot oprichting van een Europese Autoriteit voor voedselveiligheid en tot vaststelling van procedures voor voedselveiligheidsaangelegenheden, art. 7.1. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002R0178&from=EN>

HOOFDSTUK 4

- 29 Publicatieblad van de Europese Unie, "Verordening (EG) Nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad", 21 oktober 2009, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009R1107&from=EN>.
- 30 Brief Ctgb aan SOMO, dd. 15 november 2016, betreffende het conceptonderzoek naar lobby bedrijfsleven voor hertoelating glyfosaat.
- 31 BfR, "Frequently asked questions on the assessment of the health risk of glyphosate", 1 maart 2016, http://www.bfr.bund.de/en/frequently_asked_questions_on_the_assessment_of_the_health_risk_of_glyphosate-127871.html.
- 32 Science in Society, "Scandal of glyphosate re-assessment in Europe", 9 juli 2014, http://www.i-sis.org.uk/Scandal_of_Glyphosate_Reassessment_in_Europe.php.
- 33 TestBiotech, "Renewed concern over the risk assessment of glyphosate", 10 oktober 2014. <https://www.testbiotech.org/node/1101>
- 34 Campact & PAN Germany, "The glyphosate renewal assessment report", 2015, https://blog.campact.de/wp-content/uploads/2015/09/Glyphosat-Studie_final.pdf.
- 35 IARC, "Q&A on Glyphosate", 1 maart 2016, https://www.iarc.fr/en/media-centre/iarcnews/pdf/Q&A_Glyphosate.pdf; Achterliggend onderzoek: <http://www.thelancet.com/journals/lanonc/article/PIIS1470-2045%2815%2970134-8/abstract>; tevens: IARC Monographs Volume 112: evaluation of five organophosphate insecticides and herbicides, International Agency for Research on Cancer (IARC) of the World Health Organisation, 20 March 2015. <http://www.iarc.fr/en/media-centre/iarcnews/pdf/MonographVolume112.pdf>
- 36 IARC, "Q&A on Glyphosate", 1 maart 2016, https://www.iarc.fr/en/media-centre/iarcnews/pdf/Q&A_Glyphosate.pdf;
- 37 Monsanto, "IARC's report on glyphosate", 2015, <http://www.monsanto.com/iarc-roundup/pages/default.aspx/>.
- 38 FAO & WHO, "Joint meeting on pesticide residues", 16 mei 2016, <http://www.who.int/foodsafety/jmprsummary2016.pdf>.
- 39 DW, "EU report declares glyphosate herbicides safe despite UN results", 13 november 2015, <http://www.dw.com/en/eu-report-declares-glyphosate-herbicides-safe-despite-un-results/a-18847421>.
- 40 C.J. Portier (corresponding author), Open letter: Review of the Carcinogenicity of Glyphosate by EFSA and BfR, 27 november 2015. https://www.efsa.europa.eu/sites/default/files/Prof_Portier_Letter.pdf
- 41 Epidemiological studies on glyphosate: No new findings for the European risk assessment BfR Background Information No. 010/2016 of 21 April 2016. <http://www.bfr.bund.de/cm/349/epidemiological-studies-on-glyphosate-no-new-findings-for-the-European-risk-assessment.pdf>
- 42 Ministerie van Economische Zaken, "Kamerbrief met reactie op moties over gewasbescherming", 1 april 2016.
- 43 ANSES, "Opinion on the carcinogenic nature of glyphosate for humans", 12 februari 2016, <https://www.anses.fr/en/content/anses-opinion-carcinogenic-nature-glyphosate-humans>
- 44 ARC 2020, "Glyphosate, cancer & the agencies – who's right?", 20 november 2015, <http://www.arc2020.eu/2015/11/glyphosate-cancer-the-agencies-whos-right/>

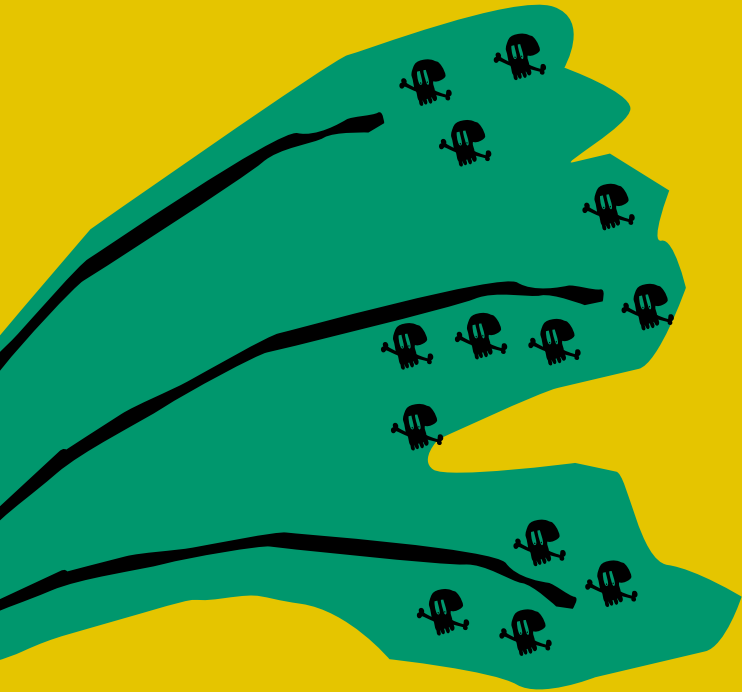
- 45 Newtarget, "Industry fingerprints all over Reuters' attack on IARC over glyphosate and cancer", 29 april 2016, <http://www.newtarget.com/2016-04-29-industry-fingerprints-all-over-reuters-attack-on-iarc-over-glyphosate-and-cancer.html>.
- 47 Huffington Post, "Upcoming EPA meetings on safety of Monsanto weedkiller drawing scrutiny", 29 september 2016, http://www.huffingtonpost.com/carey-gillam/upcoming-epa-meetings-on-b_12245584.html.
- 48 Croplife America, "Response to request for information and comments on carcinogenic potential of glyphosate", 24 augustus 2016, <http://191hmt1pr08amfq6227getw2.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/01/Final-CLA-Glyphosate-SAP-08-24-16.pdf>
- 49 The Guardian, "UN/WHO panel in conflict of interest row over glyphosate cancer risk", 17 mei 2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/may/17/unwho-panel-in-conflict-of-interest-row-over-glyphosates-cancer-risk>
- 50 ILSI, "Member and Supporting Companies", 2015, <http://ilsi.org/wp-content/uploads/2016/01/Members.pdf>
- 51 JMPR Secretariat, "Frequently asked questions", 27 mei 2016, <http://www.who.int/foodsafety/faq/en/>
- 52 ILSI, "Get involved", 2016, <http://ilsi.eu/get-involved/>.
- 53 Vanessa Amaral-Rogers, "Unlawful! EU's hasty approval of pesticides condemned", The Ecologist, 22 Februari 2016, http://www.theecologist.org/News/news_round_up/2987239/unlawful_eus_hasty_approval_of_pesticides_condemned.html; zie hier voor de uitspraak van de Europese Ombudsman: Europese Ombudsman, "Decision in case 12/2013/MDC on the practices of the European Commission regarding the authorisation and placing on the market of plant protection products (pesticides)", 2016, <http://www.ombudsman.europa.eu/cases/decision.faces/en/64069/html.bookmark>.
- 54 Joop Bouma, 'Ombudsman: EC laat landbouwigif veel te soepel toe', dagblad Trouw, 23 februari 2016. <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/4249955/2016/02/23/Ombudsman-EC-laat-landbouwigif-veel-te-soepel-toe.dhtml>.
- 55 Europese Ombudsman, "Decision in case 12/2013/MDC on the practices of the European Commission regarding the authorisation and placing on the market of plant protection products (pesticides)", 2016, <http://www.ombudsman.europa.eu/cases/decision.faces/en/64069/html.bookmark>.
- 56 Europese Ombudsman, "European Commission asked to report back on pesticides authorization", 2013, <http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/case.faces/en/40760/html.bookmark>
- 57 Pesticide Action Network Europe, "Twisting and bending the rules: in 'resubmission all efforts are aimed to get pesticides approved", april 2012, <http://www.pan-europe.info/sites/pan-europe.info/files/public/resources/reports/pan-europe-2012-twisting-and-bending-the-rules.pdf>.
- 58 Pesticide Action Network Europe, "Phase out pesticide glyphosate", 2016, <http://www.pan-europe.info/resources/other/2016/06/phase-out-pesticide-glyphosate>
- 59 Verordening (EG) Nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen en tot intrekking van de Richtlijnen 79/117/EEG en 91/414/EEG van de Raad. BIJLAGE II Procedure en criteria voor de goedkeuring van werkzame stoffen, beschermstoffen en synergisten overeenkomstig hoofdstuk II, art. 3.6.3, 3.6.4, 3.6.5. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1107&from=EN>
- 60 Noch de BfR, noch de EFSA hebben met naam en toenaam inzichtelijk gemaakt wie verantwoordelijk waren voor het opstellen van hun beoordelingen.
- 61 Mason, R., "Open letter to the European Commission and European Food Safety Authority", 12 oktober 2015, <http://rinf.com/alt-news/wp-content/uploads/2016/05/Open-Letter-to-the-European-Commission-and-European-Food-Safety-Authority.pdf>.
- 62 EFSA, "Conclusion on the peer review of the pesticide risk assessment of the active substance glyphosate", 12 november 2015, <https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/4302>
- 63 The Guardian, "UN/WHO panel in conflict of interest row over glyphosate cancer risk", 17 mei 2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/may/17/unwho-panel-in-conflict-of-interest-row-over-glyphosates-cancer-risk>
- 64 Corporate Europe Observatory, "Unhappy Meal. The European Food Safety Authority's independence problem.", oktober 2013, https://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/unhappy_meal_report_23_10_2013.pdf.
- 65 Corporate Europe Observatory, "Conflicts of interest at the European Food Safety Authority: enough is enough!", 2 maart 2016, <https://corporateeurope.org/efsa/2016/03/conflicts-interest-european-food-safety-authority-enough-enough>.
- 66 Ibid.
- 67 EFSA, "Your application for access to documents of 10 December 2015", 5 februari 2015, https://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/efsa_ref_15252298_pad_2015_143_reply_your_request_of_10_december_2015.pdf.
- 68 Europese Commissie, "My letter to Dr. Richard P. Garnett, Chair of the Board of the Glyphosate Taskforce", 4 april 2016, <https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/andriukaitis/announcements/my-letter-dr-richard-p-garnett-chair-board-glyphosate-task-force-04-april-2016-en>.
- 69 Vlaams Infocentrum land- en tuinbouw, "Fabrikanten van glyfosaat geven inzage in studies", 28 augustus 2016, <http://www.vilt.be/fabrikanten-van-glyfosaat-geven-inzage-in-studies>.
- 70 EFSA, "Glyphosate: EFSA to share raw data", 29 september 2016, <http://www.efsa.europa.eu/en/press/news/160929a>.
- 71 Court of Justice of the European Union, "Press release No 128/16", 23 november 2016, <http://g8fip1kplyr33r3krz5b97d1.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/11/pesticides-documents-ruling.pdf>
- 72 Boerderij, "Vertrouw oordeel instituten over glyfosaat", 6 april 2012, <http://www.boerderij.nl/Home/Nieuws/2016/4/Vertrouw-ordeel-instituten-over-glyfosaat-2786068W/>.
- 73 Brief van de staatssecretaris van Economische Zaken, Gewasbeschermingsbeleid, 1 april 2016, Kamerstuk 27858, nr. 362.
- 74 Tweede Kamer, "Algemeen overleg gewasbescherming", 10 maart 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-361.html>.
- 75 Ibid.
- 76 Brief Ctgb aan SOMO, dd. 15 november 2016, betreffende het conceptonderzoek naar lobby bedrijfsleven voor hertoelating glyfosaat.
- 77 Zie o.a. TEST Biotech, "The Joint Meeting on Pesticide Residues (JMPR) and the review of glyphosate: massive conflicts of interest", juni 2016, https://www.testbiotech.org/sites/default/files/Annex_COI_JMPR_2.pdf; U.S. Right To Know, "Conflict of interest concerns cloud glyphosate review", mei 2016, <http://usrtk.org/pesticides/conflict-of-interest-concerns-cloud-meeting-as-international-experts-review-herbicide-risks/>; Pesticide Action Network Europe, "A toxic mixture? Industry bias found in EFSA working group on risk assessment for toxic chemicals", December 2011, <http://www.pan-europe.info/old/Resources/Reports/PANE%20-%202011%20-%20A%20Toxic%20Mixture%20-%20Industry%20Bias%20found%20in%20EFSA%20working%20group%20on%20risk%20assessment%20for%20toxic%20chemicals.pdf>.
- 78 Ctgb, "Inhoudelijke onderbouwing Ctgb advise glyfosaat ten behoeve van SCoPAFF", 28 februari 2016, <http://www.ctgb.nl/docs/default-source/onderwerpdossier-biociden/glyfosaat-scopaff-onderbouwing.pdf?sfvrsn=2>
- 79 Brief Ctgb aan SOMO, dd. 15 november 2016, betreffende het conceptonderzoek naar lobby bedrijfsleven voor hertoelating glyfosaat.
- 80 Ctgb, "Wijziging Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden", 2016, <http://www.ctgb.nl/gewasbescherming/onderwerpdossiers-glyfosaat-dossier>.
- 81 Ibid., onder punt 13.
- 82 Ibid., onder punt 7.
- 83 Brief Ctgb aan SOMO, dd. 15 november 2016, betreffende het conceptonderzoek naar lobby bedrijfsleven voor hertoelating glyfosaat. De brief is opvraagbaar via SOMO
- 84 Ibid.
- 85 Ctgb, "Ctgb oordeel over IARC artikel over carcinogeniciteit van glyfosaat", 27 april 2015, <http://www.ctgb.nl/nieuws/nieuws-berichten/2015/04/27/ctgb-ordeel-over-iarc-artikel-over-carcinogeniciteit-van-glyfosaat>
- 86 Ctgb, "Inhoudelijke onderbouwing Ctgb advise glyfosaat ten behoeve van SCoPAFF", 28 februari 2016, <http://www.ctgb.nl/docs/default-source/onderwerpdossier-biociden/glyfosaat-scopaff-onderbouwing.pdf?sfvrsn=2>
- 87 Ibid.
- 88 Politico, "Court sides with NGOs over pesticides", 23 November 2016, <http://www.politico.eu/article/ecj-favors-access-to-confidential-industry-studies-on-pesticides/>.
- HOOFDSTUK 5**
- 89 Tweede Kamer, "Verslag AO Landbouw en Visserijraad", Kamerstuk 501-32, nr. 920, p. 29, 5 april 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-32-920.html>
- 90 LTO, "Corporate Folder", April 2012, <http://www.lto.nl/media/default.aspx/emma/org/10870277/04855-lto-corporate-folder-v0412.pdf>
- 91 LTO, "Staf Kantoor Den Haag", 2016, <http://www.lto.nl/zoeken/10822268/Staf-Kantoor-Den-Haag>
- 92 BVPA, "Ledenlijst", 2016, <http://bvpa.nl/leden/ledenlijst/>.
- 93 Tweede Kamer, "Lobbyistenregister 25 oktober 2016", 25 oktober 2016, https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_25_oktober_2016.pdf.
- 94 Nefyto, "Over Nefyto", 2016, <http://www.nefyto.nl/Organisatie/Over-Nefyto>
- 95 BVPA, "Ledenlijst", 2016, <http://bvpa.nl/leden/ledenlijst/>.
- 96 https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_25_oktober_2016.pdf
- 97 Glyphosate Taskforce, "Legal Notice", 2016, <http://www.glyphosate.eu/legal-notice>
- 98 Genius, 2016, <http://www.genius.de/seite/genius>
- 99 Politico.com, "Europe's weedkiller wars", 13 juni 2016, <http://www.politico.com/story/2016/06/europes-weedkiller-wars-224257>
- 100 Corporate Europe Observatory, "Monsanto lobbying: an attack on us, our planet and democracy, 2016" https://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/monsanto_v09_web.pdf
- 101 Tweede Kamer, "Verslag VAO Gewasbeschermingsmiddelen", TK 59, 2 maart 2016
- 102 Ibid.
- 103 Ibid.
- 104 Tweede Kamer, "Stemmingen moties Gewasbeschermingsmiddelen", TK 60, 3 maart 2016, <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9v-vij5epmj1ey0/vk22u2sz5rzk#p2>
- 105 Staatssecretaris van Economische Zaken, "Gewasbeschermingsbeleid", Kamerstuk 27858, nr. 360, 4 maart 2016
- 106 LTO, "LTO bezorgd over politieke invloed toelating gewasbeschermingsmiddelen, 4 maart 2016" <http://www.lto.nl/zoeken/10869239/LTO-bezorgd-over-politieke-invloed-toelating-gewasbeschermingsmiddelen>
- 107 Nefyto, "Politiek legt bij aan wortel toelatingsbeleid gewasbeschermingsmiddelen, 7 maart 2016" [http://nefyto.nl/getattachment/Publicaties/Persberichten/2016/Politiek-legt-bij-aan-wortel-toelatingsbeleid-gew-Nefyto-Persbericht-Politiek-legt-bij-aan-wortel-toelatingsbeleid-gewasbeschermingsmiddelen-20160307-\(2\).pdf.aspx](http://nefyto.nl/getattachment/Publicaties/Persberichten/2016/Politiek-legt-bij-aan-wortel-toelatingsbeleid-gew-Nefyto-Persbericht-Politiek-legt-bij-aan-wortel-toelatingsbeleid-gewasbeschermingsmiddelen-20160307-(2).pdf.aspx)
- 108 Ibid.
- 109 Ibid.
- 110 Businesswire, "Glyphosate Task Force: NGO-activisten negeren een van de grootste en meest grondige evaluaties van een werkzame stof tot op heden uitgevoerd, in een poging om een wetenschappelijk proces te politiseren, 7 maart 2016, <http://www.businesswire.com/news/home/20160307006484/nl/>
- 111 Monsanto, "Verbod op inzet van gewasbeschermingsmiddelen buiten de landbouw, 1 april 2016, <http://www.roundup.nl/Nieuws/TabId/1586/Art-MID/4095/ArticleID/1123/Verbod-op-inzet-van-gewasbeschermingsmiddelen-buiten-de-landbouw.aspx>
- 112 <http://www.roundup.nl/Stewardship.aspx>
- 113 Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, "Besluit van 9 maart 2016 tot wijziging van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden in verband met het niet toestaan van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen buiten de landbouw", 30 maart 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-112.html>
- 114 Vewin, "Debat in de Tweede Kamer over verbod glyfosaat, 27 mei 2015, http://www.vewin.nl/nieuws/paginas/Debat_in_de_Tweede_Kamer_over_verbod_glyfosaat_703.aspx
- 115 Vewin, "Standpunten – Drinkwater & Kwaliteit", 19 november 2015, http://www.vewin.nl/standpunten/paginas/Verbod_chemische_onkruidbestrijding_89.aspx
- 116 Vewin, "Vewin ingezonden brief in Volkskrant: Onschuldige alledoder?, 19 februari 2014, http://www.vewin.nl/nieuws/paginas/Vewin_ingezonden_brief_in_Volkskrant_Onschuldige_alledoder_24.aspx
- 117 Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, "Besluit van 9 maart 2016 tot wijziging van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden in verband met het niet toestaan van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen buiten de landbouw", 30 maart 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-112.html>
- 118 Staatscourant, "Advies Raad van State inzake ontwerpbesluit gewasbescherming en biociden – gebruiksverbod buiten landbouw", 7 maart 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/27858/stcrt-2016-17507?resultIndex=1&sorttype=1&sortorder=4>
- 119 Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, "Besluit van 9 maart 2016 tot wijziging van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden in verband met het niet toestaan van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen buiten de landbouw", 30 maart 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-112.html>
- 120 Ibid.
- 121 Ibid.
- 122 Een gekwalificeerde meerderheid is bereikt wanneer minimaal 55% van het aantal lidstaten, met een minimum van zestien, vóór stemt. Ook moet in de lidstaten die voor zijn, minstens 65% van de totale bevolking van de Europese Unie wonen.
- 123 Staatssecretaris van Economische Zaken, "Gewasbeschermingsbeleid", 1 april 2016. Kamerstuk 27858, nr. 362, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-362.html>
- 124 Ibid.
- 125 Ibid.
- 126 Staatssecretaris van Economische Zaken, "Gewasbeschermingsbeleid", Kamerstuk 27858, nr. 360, 4 maart 2016 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-360.html>
- 127 Tweede Kamer, "Verslag AO Landbouw en Visserijraad", Kamerstuk 501-32, nr. 920, 5 april 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-32-920.html>
- 128 Boerderij Vandaag, "Krom besluit over glyfosaat kent alleen maar verliezers", 8 april 2016
- 129 Businesswire, "GTF wijst op de noodzaak het debat over glyfosaat te depolitiseren, 14 april 2016, <http://www.businesswire.com/news/home/20160414005881/nl/>
- 130 Staatssecretaris van Economische Zaken, "Gewasbeschermingsbeleid", Kamerstuk 27858, nr. 365, 13 mei 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-365.html>
- 131 Ibid.
- 132 LTO, "Nederland stemt in met toelating glyfosaat", 17 mei 2016, <http://www.lto.nl/zoeken/10870917/Nederland-stemt-in-met-toelating-glyfosaat>
- 133 Staatssecretaris van Economische Zaken, "Gewasbeschermingsbeleid", Kamerstuk 27858, nr. 365, 13 mei 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-365.html>
- 134 Monsanto, "Monsanto statement on further delays in EU renewal of glyphosate", 20 mei 2016, <http://www roundup.nl/Nieuws/TabId/1586/Art-MID/4095/ArticleID/1193/Monsanto-statement-on-further-delays-in-EU-renewal-of-glyphosate.aspx>
- 135 Tweede Kamer, "Verslag Algemeen Overleg Landbouw- en Visserijraad", Kamerstuk 21501-32, nr. 935, 25 mei 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-32-935.html>
- 136 Oxfam Novib, "Interne overheidsdocumenten leggen belastinglobby bloot", 17 juni 2016, <http://www.oxfamnovib.nl/persberichten/interne-overheidsdocumenten-leggen-belastinglobby-bloot>
- 137 Een aantal uitzonderingen daargelaten, zoals privé afspraken en afspraken met buitenlandse regeringsleiders
- 138 Waarvan 2 maal met ZLTO, de vereniging voor ondernemers in de groene ruimte in Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Gelderland. ZLTO is onderdeel van LTO Nederland
- 139 Rijksverheid, "Wob-verzoek Volkskrant Minister van Economische Zaken", 4 april 2016, <https://www.rijksverheid.nl/binaries/rijksverheid/documenten/publicaties/2016/04/04/agenda-minister-economische-zaken-uit-de-periode-november-2012-december-2015/agenda-minister-economische-zaken-uit-de-periode-november-2012-december-2015.pdf>

- 140 Hoewel de Rijksoverheid op de website van de staatssecretaris een selectie uit zijn agenda publiceert, wordt een archief van de afspraken niet bijgehouden.
- 141 Ibid.
- 142 Tweede Kamer, "VAO Landbouw- en Visserijraad 30 en 31 mei 2016", TK 91, 2 juni 2016
- 143 Tweede Kamer, "Stemmingen moties Landbouw- en Visserijraad 30 en 31 mei 2016", TK 92, 7 juni 2016
- 144 Nefyto, "Inbreng Kamerdebat 28 mei 2015, 27 mei 2015, <http://nefyto.nl/Nefyto/media/Nefyto/Documenten/Persberichten/2015/Inbreng-Nefyto-Tweede-Kamerdebat-28-mei-2015.pdf>
- 145 Universiteit van Wageningen, "Franse studie bevestigt LCA onderzoek IVAM en Wageningen UR", 20 juni 2014, <http://www.wur.nl/nl/show/Franse-studie-bevestigt-LCA-onderzoek-IVAM-en-Wageningen-UR.htm>
- 146 Wageningen University and Research, "Chemische onkruidbestrijding beter voor milieu", 13 augustus 2012, <http://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/DOB-verhandelingen/Nieuws-2/Show-3/Chemische-onkruidbestrijding-beter-voor-milieu.htm>.
- 147 Heijungs, R., "Omstreden bestrijding. Een review van IVAM's "LCA-quickscan vergelijking onkruidbestrijdingsmethoden" en van het gebruik van LCA's en quickscans", Universiteit Leiden, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-225180.pdf>
- 148 Ibid., p.3
- 149 Ibid., p.4
- 150 Ibid., p.29
- 151 Tweede Kamer, "Antwoord van Staatssecretaris Van Dam (Economische Zaken) en Staatssecretaris Dijkema (Infrastructuur en Milieu) op vragen van het lid Ladders over het bericht 'Onkruidverdelger glyfosaat niet kankerwekkend' en het persbericht van de FAO/WHO", 11 juli 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20152016-3074.html>
- 152 Trouw, Het uur U voor glyfosaat, 24 juni 2016
- 153 Businesswire, "Glyphosate Task Force betreurt politisering van EU-verlengingsproces", 29 juni 2016, <http://www.businesswire.com/news/home/20160629006426/nl/>
- 154 Staatssecretaris van Economische Zaken, "Gewasbeschermingsbeleid", Kamerstuk 27858, nr. 369, 7 juli 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-369.html>
- 155 Europese Commissie, "Glyphosate: Commission proposes the way forward – Statement by Commissioner for Health and Food Safety, Vytenis Andriukaitis", 1 juni 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-16-2011_en.htm
- 156 Europese Commissie, "FAQs: Glyphosate", 29 juni 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-2012_en.htm
- 157 Europese Commissie, "Glyphosate: Commission proposes the way forward – Statement by Commissioner for Health and Food Safety, Vytenis Andriukaitis", 1 juni 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-16-2011_en.htm
- 158 Politico.eu, "How grassroots lobbying push blindsided Monsanto", 6 augustus 2016, <http://www.politico.eu/article/europes-weedkiller-wars-glyphosate-roundup-who-european-commission/>
- 159 Politico.eu, "German ministers deny private lobbying over glyphosate", 22 juni 2016, <http://www.politico.eu/pro/german-ministers-deny-private-lobbying-over-glyphosate/>
- 160 Corporate Europe Observatory, "E-mail BTO SANTE stakeholders 4 april redacted", 4 april 2016, http://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/17-bto_sante_stakeholders_4_april_redacted.pdf

HOOFDSTUK 6

- 161 In de praktijk wordt de bezoeker van een reading room geconfronteerd met een onoverzienbare berg informatie, en is het hem niet toegestaan om aantekeningen of opnames te maken met welk medium dan ook.
- 162 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, "Kabinetreactie initiatiefnota "Lobby in daglicht: luisteren en laten zien." 17 november 2016.
- 163 Europese Commissie, "Voor wie?", 24 augustus 2016, http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=nl&reference=WHOS_IS_EXPECTED_TO_REGISTER.
- 164 In het geval van het bezoekersregister moet altijd ruimte zijn voor uitzonderingen, zoals de bescherming van privacy van personen. Hierbij valt te denken aan klokkenluiders voor wie openbaarmaking van persoonsgegevens risicovol is.





LOBBYWATCH

www.lobbywatch.nl

Lobbywatch Nederland is een coalitie van acht Nederlandse maatschappelijke organisaties met de gezamenlijke missie om lobbyen in Nederland transparanter te maken. Lobbywatch Nederland bestaat uit: Transparency International Nederland, MeerDemocratie, Milieudefensie, Foodwatch, Transnational institute (TNI), Greenpeace Nederland en SOMO.